

Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України

Державне підприємство

«Черкаський державний науково-дослідний інститут
техніко-економічної інформації в хімічній
промисловості»
(ДП «Черкаський НДІТЕХІМ»)

18000, ГСП, м. Черкаси, бульвар Шевченка, 205

Хімічна промисловість та хімічний ринок України у 2020 році: факти, оцінка стану, тенденції, прогноз

Аналітична записка

*Розробник: Т.В. Ковеня, директор ДП
«Черкаський НДІТЕХІМ»*

Тел./факс: 8(0472) 36-03-26

E-mail: niitehim-office@uch.net

WebSite: <http://nditekhim.com.ua>

Черкаси

2021

ЗМІСТ

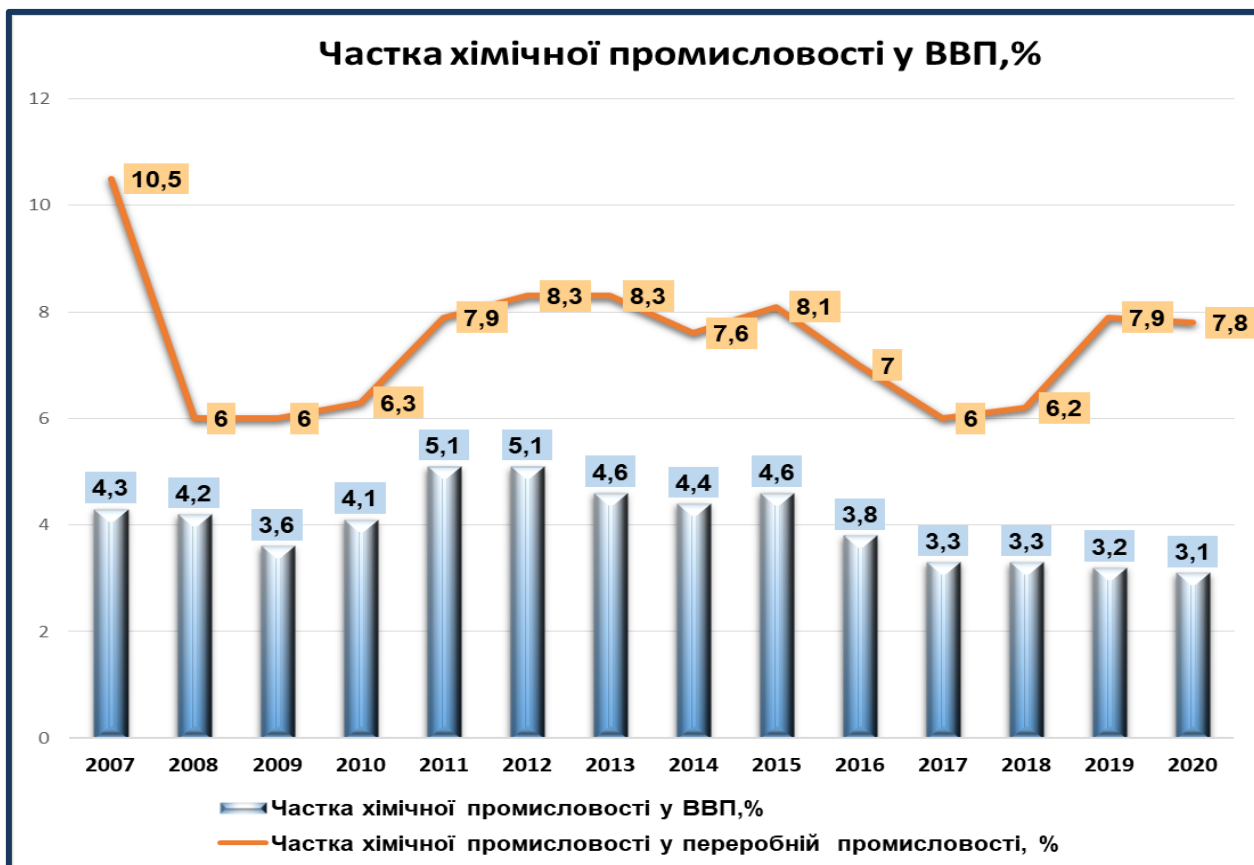
1. Макроекономічні позиції хімічної промисловості в промисловості/економіці України.....	3
2. Ключові показники функціонування хімічної промисловості та хімічного ринку в Україні	5
3. Факторна оцінка функціонування хімічної промисловості у 2020 році	7
3.1. Товарне виробництво	7
3.2. Секторальні пропорції та тенденції.....	9
3.3. Інші важливі акценти секторального та продуктового виробництва хімічної продукції у 2020 році	13
3.4. Хімічна промисловість і внутрішній хімічний ринок.....	15
4. Зовнішня торгівля хімічною продукцією	17
4.1. Загальні тенденції	17
4.2. Зовнішньоторговельний обіг. Секторальні тенденції в експорті та імпорті хімічної продукції	19
4.2.1. Загальні тенденції в зовнішній торгівлі хімічною продукцією.....	19
4.2.2. Секторальна зовнішня торгівля у 2020 році: добрива.....	22
4.2.3. Секторальна зовнішня торгівля у 2020 році: первинні пластмаси	25
4.2.4. Секторальна зовнішня торгівля в 2020 році: вироби із пластмас.....	27
4.3. Регіональні тенденції у зовнішній торгівлі хімічною продукцією.....	29
4.3.1. Зовнішньоторговельний обіг. Регіональний зріз.....	29
4.3.2. Експорт. Регіональні структурні зміни	30
4.3.3. Імпорт. Регіональні структурні зміни.....	31
4.3.4. Зовнішня торгівля хімічною продукцією: Російська Федерація	33
4.3.5. Зовнішня торгівля хімічною продукцією: країни ЄС.....	34
4.3.6. Зовнішня торгівля хімічною продукцією: Китай.....	35
4.3.7. Зовнішня торгівля хімічною продукцією: Туреччина.....	37
4.3.8. Зовнішня торгівля хімічною продукцією: Польща	38
4.3.9. Зовнішня торгівля хімічною продукцією: Р. Білорусь	39
4.3.10. Зовнішня торгівля хімічною продукцією: Німеччина.....	40
5. Внутрішня оптова торгівля хімічною продукцією	42
6. Оцінка промислового інвестування хімічної галузі	42
7. Оцінка фінансового стану галузі	44
8. Соціальні аспекти функціонування хімічної галузі	46
9. Інституційна картина хімічної галузі	47
10. Загальна оцінка ситуації в хімічній промисловості. Короткий прогноз.....	49
11. Короткий прогноз розвитку хімічної промисловості України в 2021 році	53

1. Макроекономічні позиції хімічної промисловості в промисловості/економіці України

1.1. Частка продукції хімічної промисловості у ВВП знизилася у 2020 році, за попередніми даними, до 3,1%.

Водночас структурна частка хімічної продукції у переробній промисловості становить 7,8%, що свідчить про стабільність позицій галузевого виробництва у промисловій структурі України (Діаграма 1).

Діаграма 1

1.2. Хімічна галузь продовжує відігравати також значиму роль у міжгалузевому споживанні промислової продукції, про це свідчать дані, приведені на Діаграмі 2.

Основними сферами міжгалузевого споживання хімічної продукції в 2020 році були, окрім власного технологічного споживання (28%), виробництво пластмасових та гумових виробів (13%), сільське господарство (11%), будівництво (7%), металургія (5%), транспорт та зв'язок (4%), побутове споживання (6%), охорона здоров'я (4%) та ін.

Зокрема, структурна частка витрат підприємств сільського господарства на закупівлю мінеральних добрив становила в аналізованій період близько 15%, у рослинництві цей показник складав в аналізованій період близько 20%.

1.3. За показником річного валового обороту в хімічній промисловості (ХП) Україна наразі продовжує займати досить низьке місце, цей рівень (4,6 млрд. дол. США) близький до Болгарії, Румунії, Індонезії, В'єтнаму (2-5 млрд. дол. США). У переважній більшості промислово розвинутих країн річний оборот хімічної промисловості перевищує 8-10 млрд. дол.США, середній показник перебуває в діапазоні від 50 до 100 млрд. США.

У абсолютній більшості промислово розвинутих країн середній діапазон частки хімічної промисловості у промисловому виробництві становить від 8-9 до 18-20%. Мінімальний рівень даного показника у переважній більшості країн світу практично не є нижчим від 5%.

В Україні у 2020 році даний показник дещо виріс та становить 5% (2,9% - виробництво хімічних речовин і хімічної продукції, 2,1% - виробництво гумових та пластмасових виробів). Ріст відбувся за рахунок структурної частки виробництва гумових та пластмасових виробів, цей показник становив у 2019 році – 2%.

1.4. Основні макропоказники функціонування галузі у доларовому еквіваленті в 2020 році були обумовлені у певній мірі інфляцією на фоні девальвації гривни, зміною цінових індикаторів, диспропорцією індексів цін виробників хімічної продукції, яка реалізується в межах та за межами України.

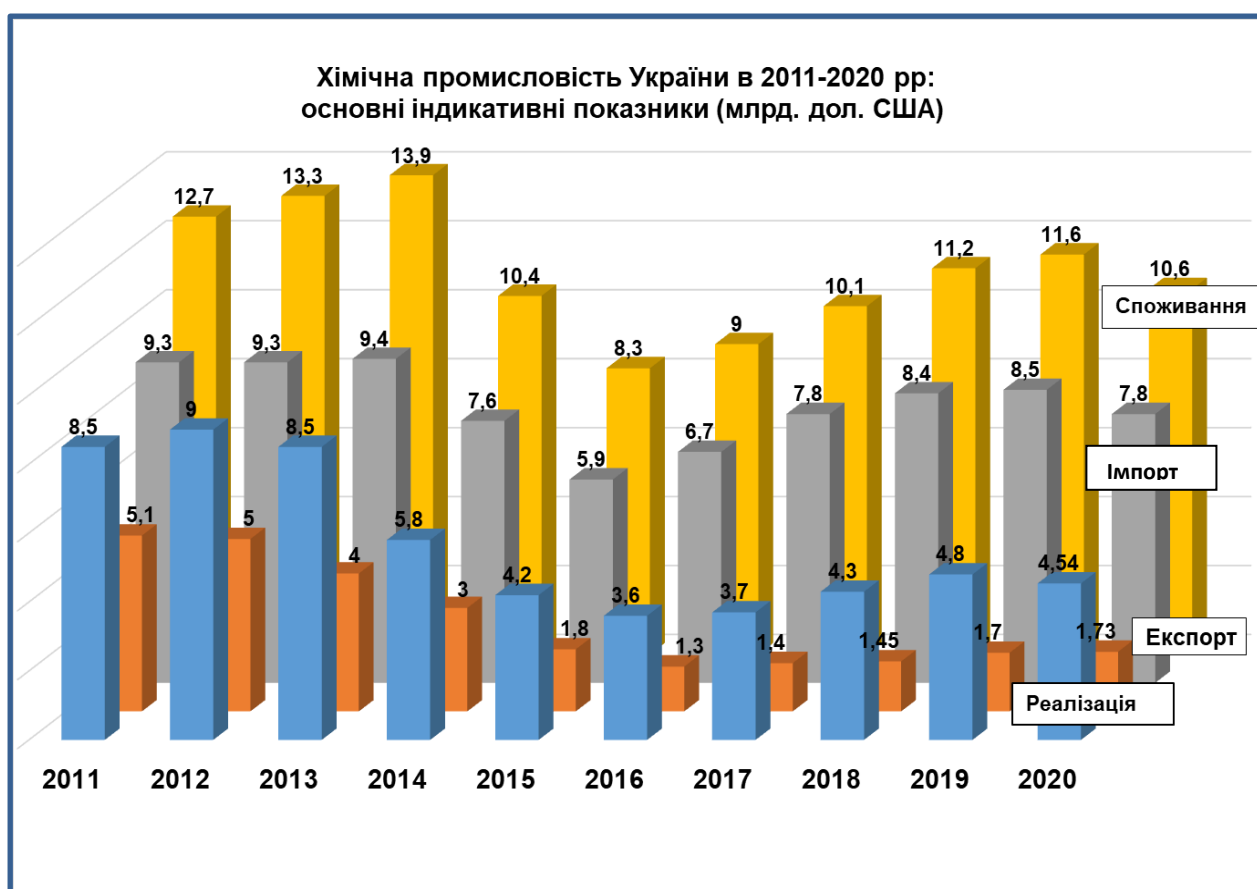
Загалом у 2020 році значний вплив на стан галузі мало поєднання стагнаційних та інфляційних процесів (індекс цін на хімічні речовини та хімічну продукцію склав у грудні 2020 року до грудня попереднього року 120,9% і це найвищий індекс цін на галузеву продукцію за останні три роки). *Тим самим у 2020 році у макроекономічному зрізі найвідчутніше проявили себе стагфляційні*

процеси, хоча в цілому річний індекс цін на промислову продукцію у виробництві хімічних речовин та хімічної продукції не був критичним та становив 102,8%.

Водночас можна констатувати, що баланс виробництва та споживання хімічної продукції в Україні в 2020 році утримався у певній мірі за рахунок росту вартісних показників експорту в деяких сегментах (насамперед, мінеральних добрив) та стабільних обсягів відвантаження хімічної продукції вітчизняного виробництва на внутрішній товарний ринок. В якості підтвердження слід навести показник індексу цін на виробників хімічної продукції за межі України, який становив у річному вимірі 114%.

1.5. Основні індикативні показники функціонування хімічної галузі в 2011-2020 рр. приведені на діаграмі 3. Більш детальна характеристика цих показників приведена в окремих розділах аналізу.

Діаграма 3

2. Ключові показники функціонування хімічної промисловості та хімічного ринку в Україні

2.1. Ключові показники функціонування хімічної промисловості України в 2008-2020 рр. приведені в Таблиці 1. Вони підтверджують загальні стагнаційні процеси у галузевому виробництві з певними ознаками локальних покращень, які не набули системного характеру.

Водночас можна констатувати, що за рахунок високого рівня диверсифікованості номенклатури товарної хімічної продукції та стабільного внутрішнього споживання в частині сегментів внутрішнього товарного ринку, хімічна галузь в 2020 році утримала свої позиції, не допустивши спаду по

основним показником функціонування галузі, незважаючи на пандемію та триваючі прояви економічної кризи.

Таблиця 1

**Ключові показники функціонування хімічної промисловості України
в 2008-2020 рр.***

Найменування показника	2008	2010	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Обсяги виробництва хімічної продукції	x	x	x	86,2	85,6	115,9	108,5	120,9	143,1	147,7	154,7
	x	x	x	10,3	7,20	5,31	4,25	4,55	5,26	5,71	5,74
Обсяги реалізації хімічної продукції (без ПДВ, акцизу), млрд. грн/млрд. дол. США	55,5	62,3	72,3	67,7	69,1	92,2	90,7	98,1	116,6	123,0	122,5
	10,5	7,8	9,0	8,5	5,8	4,22	3,6	3,7	4,3	4,8	4,54
Частка хімічної продукції у промисловому виробництві, %	6,1	6,3	6,2	6,1	5,8	5,1	5,3	4,7	4,8	4,9	5,0
Частка експорту ХП в реалізації продукції, %	55	47	55,2	47,0	46,0	43,0	36,0	39,2	37,2	35,4	37,4
Обсяг внутрішнього товарного ринку хімічної продукції, млрд. дол. США (у цінах поточного року)	13,1	12,1	13,5	13,7	10,8	9,6	9,2	10,1	11,2	11,6	10,6
Частка імпорту ХП на внутрішньому товарному ринку, %	64	66	70	67	71	75	75	77	75	73	74
Частка хімічної продукції вітчизняного виробництва на внутрішньому товарному ринку, %	36	34	30	33	29	25	25	23	25	27	26
Інвестиції в ОК, млн. дол. США	636	690	563	590	252	121	142	201	179	176	167

Кількість суб'єктів господарювання (великі, середні підприємства), од.	...	457	471	449	382	366	326	381	390	401	335
Кількість суб'єктів господарювання (малі, мікро-підприємства), од.	...	5597	5162	5647	5771	5900	5410	5895	5990	6100	5348
Кількість працюючих, тис.осіб промислового персоналу	175	169	163,6	164	127	118	109,5	110	113	113	110
Продуктивність праці, тис.дол. США/прац.	41	37	55	52	46	36	32	34	38	38	45
Офіційний курс грн. до дол. США	x	7,93	7,99	7,99	11,89	21,84	25,55	26,60	27,20	25,85	26,96

* По окремим показникам роблений перерахунок на основі уточнених даних

3. Факторна оцінка функціонування хімічної промисловості у 2020 році

3.1. Товарне виробництво

3.1.1. *Загалом стагнація хімічного виробництва продовжується, як в цілому, так і у секторальному вимірі (окрім відновлювального росту у виробництві продукції основної хімії, азотних добрив та окремих видів первинних пластмас).* Позитивні зрушення є локальними та нестійкими.

Проведений аналіз показує, що упродовж 2020 року динаміка секторальних індексів галузевого виробництва була нестійкою. У секторі гумових та пластмасових виробів ні в один із періодів упродовж року індекс виробництва продукції не піднімався вище 100%, однак і не опустився нижче 90%, підтверджуючи стагнацію в названих секторах (у секторі пластмасових виробів така динаміка є ситуаційною).

У секторах виробництва хімічних речовин та хімічної продукції найбільший діапазон зміни індексів товарного виробництва спостерігався у секторах основної хімії, добрив та первинних пластмас, а також виробництві лакофарбової продукції.

3.1.2. Водночас слід зазначити, що в названих секторах з січня по грудень відбулося зниження помісячних індексів виробництва з різною динамікою, яке становило у виробництві основної хімії, добрив та первинних пластмас у річному вимірі 30% (січень 2020 р. – 138,2%; грудень 2020 р. – 105,6%), у виробництві ЛФМ у річному вимірі майже 25% (січень 2020 р. – 132,1%; грудень 2020 р. – 107,1%).

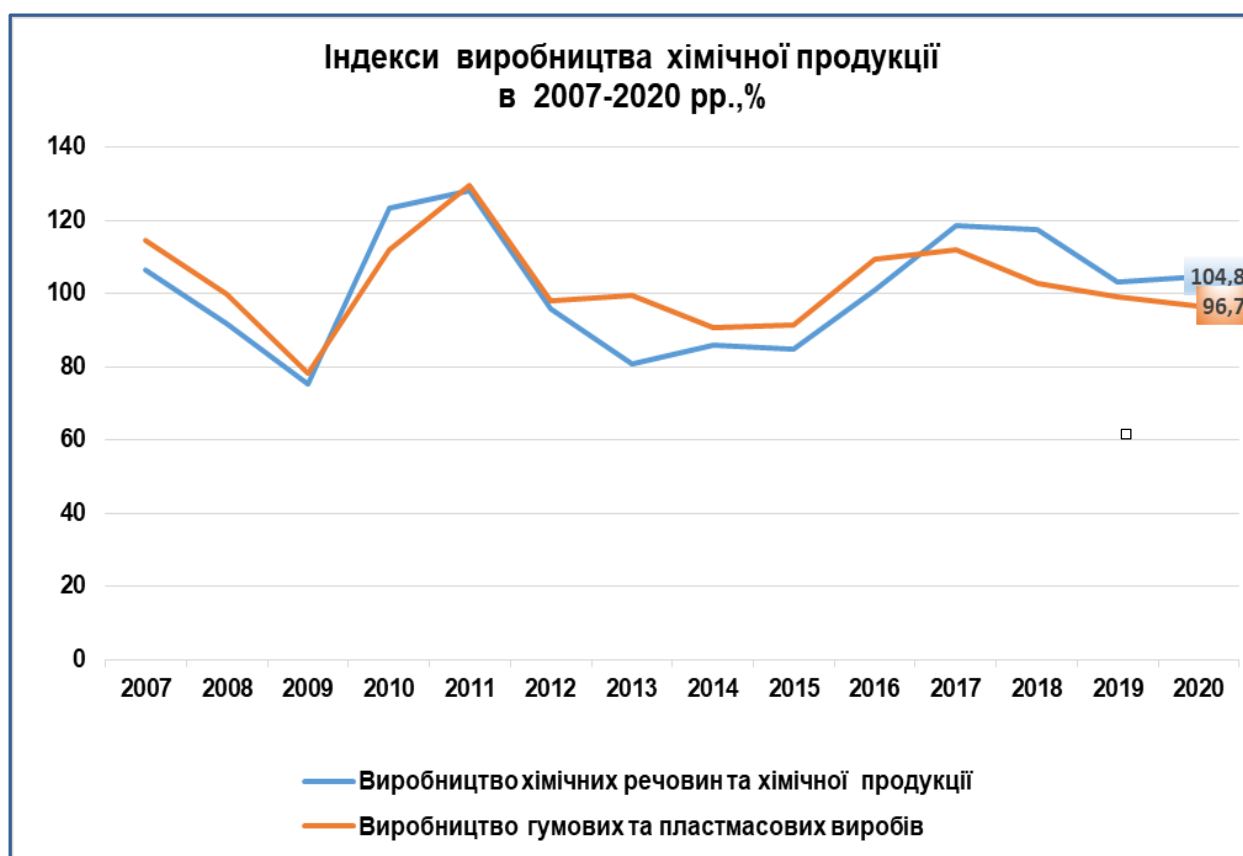
З березня по липень 2020 року ріс індекс товарного виробництва в секторі м'яких засобів та дотичних товарних груп продукції. Така тенденція була

обумовлена значним ростом обсягів виробництва миючих засобів та засобів для чищення, дезінфекційних засобів, спричиненим зростання попиту через пандемію та карантинні вимоги. Водночас у грудні індекс виробництва у даному секторі опустився до 92,3% (грудень 2020 р. до грудня 2019 р.).

Загальна динаміка індексів виробництва хімічної продукції в Україні в 2007-2020 рр. показана на діаграмі 3.

3.1.3. Можна констатувати, що, починаючи з 2017 року, індекс виробництва хімічних речовин та хімічної продукції після тривалого спаду в 2012-2015 рр. почав випереджати ріст індексів виробництва пластмасових та гумових виробів, хоча спадний тренд виробництва продукції названих секторів у 2016-2020 рр. залишається досить уповільненим та формується у значній мірі завдяки сектору гумових виробів.

Діаграма 3

3.1.4. У цілому результати функціонування хімічної промисловості України за підсумками роботи в 2020 році виглядають дещо більш благополучніше порівняно з іншими галузями переробної промисловості.

Водночас слід констатувати, що своєрідною «подушкою», яка утримала статистичні показники галузі від падіння у 2020 році стало стабільне виробництво продукції основної хімії та первинних пластмас (ПВХ, поліетилену) в ТОВ «Карпатнафтохім», приріст випуску синтетичного аміаку та азотних добрив, відносна стабільність виробництва пластмасових виробів в останні роки. У певній мірі в 2020 році продовжував діяти фактор низької статистичної бази, хоча його дія вже дещо ослабла та не так відчутно відбивається на індексах товарного виробництва.

Разом з тим, поєднання стагнації та стабільності виробництва в окремих секторах хімічної промисловості з точковим ростом у 2020 році супроводжувалось

значним збільшенням товарних запасів продукції на кінець року, яке ще більше посилилось на початок 2021 року (по окремим товарним позиціям у січні 2021 року до 60-70% та більше місячних обсягів виробництва).

Така тенденція свідчить про нестійкість попиту (у певній мірі така волативність обумовлена сезонним чинником, карантинними обмеженнями, курсовими «ямами» тощо), скороченням обсягів реалізації продукції, досить уповільненим та вузькотоварним відновленням експорту хімічної продукції, традиційно високим рівнем конкуренції на внутрішньому товарному ринку тощо.

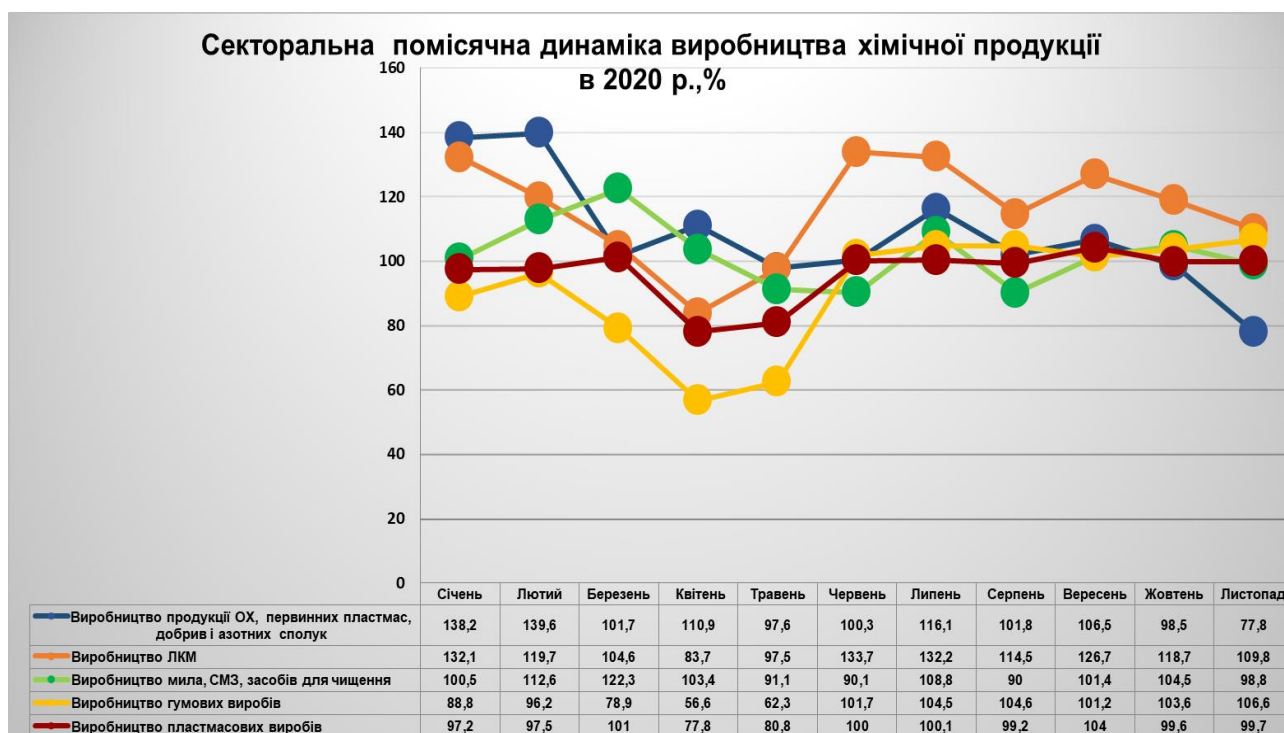
3.2. Секторальні пропорції та тенденції

3.2.1. Секторальні індекси виробництва свідчать про продовження стагнаційних процесів у більшості секторів та уповільнення темпів росту обсягів виробництва продукції у секторі основної хімії у другій половині 2020 року, яке в останні роки у певній мірі мало відновлюваний характер. Про це свідчать дані, приведені на Діаграмі 4.

Слід зазначити, що практично в усіх секторах хімічної промисловості в березні-травні спостерігалася своєрідна «яма» у випуску товарної продукції, яка була обумовлена дією жорсткого карантину, який у тій чи іншій мірі вплинув на функціонування усіх галузевих секторів.

Водночас, починаючи з червня, підприємства галузі переважної частини секторів адаптувалися до карантинних обмежень та відновили випуск товарної продукції на рівні, близькому до аналогічного періоду 2019 року. Деякі сектори перевищили спадний рівень, який спостерігався у виробництві товарної продукції в 2019 році. Це стосується, насамперед, секторів виробництва лакофарбової продукції, гумових виробів.

Діаграма 4

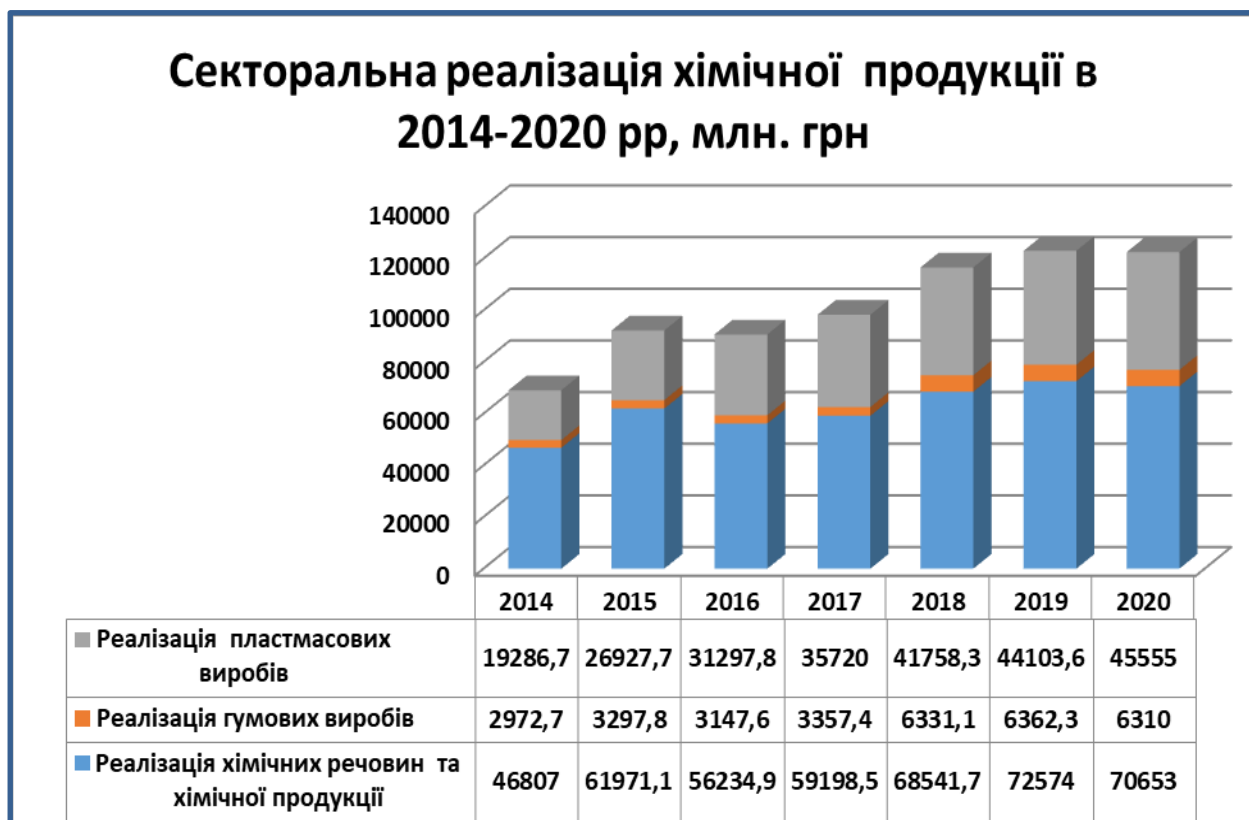

3.2.2. З іншого боку, можна однозначно констатувати зміну секторальних пропорцій у виробництві та реалізації хімічної продукції, яка відбулася в національній хімічній промисловості упродовж останніх років.

Так, зокрема, починаючи з 2018 року, обсяги реалізації хімічних речовин та хімічної продукції відновили свої позиції у структурі реалізації товарної продукції на фоні досить стабільної динаміки випуску та реалізації продукції в сегменті пластмасових виробів.

Саме конкуренція продукції цих двох секторів визначає сьогодні стратегічні структурні пропорції у галузевому виробництві (діаграма 5).

Діаграма 5

3.2.3. Загалом сектор виробництва пластмасових виробів зайняв домінуючі позиції у загальному товарному виробництві хімічної продукції в Україні. І хоча у 2020 році обсяги виробництва пластмасових виробів скоротилися порівняно з попереднім роком з 55,4 до 51,2 млрд. грн., цей сектор виробництва залишається домінуючим у галузевій структурі.

Виробництво пластмасових виробів за своєю динамікою росту упродовж тривалого періоду випереджає динаміку виробництва продукції основної хімії, зокрема, таким ключових секторів, як виробництво мінеральних добрив та первинних пластмас. Про це свідчать дані, приведені на діаграмі 6.

За підсумками 2020 року обсяги виробництва пластмасових виробів вітчизняного виробництва становили 51,2 млрд. грн, що складає майже 65% від обсягів виробництва продукції основної хімії.

Тобто за своїми вартісними обсягами валове виробництво та обсяги реалізації пластмасових виробів (45,6 млрд. грн.) суттєво наблизилися до аналогічного показника продукції основної хімії, незважаючи на значний приріст в останні обсягів виробництва мінеральних добрив та первинних пластмас.

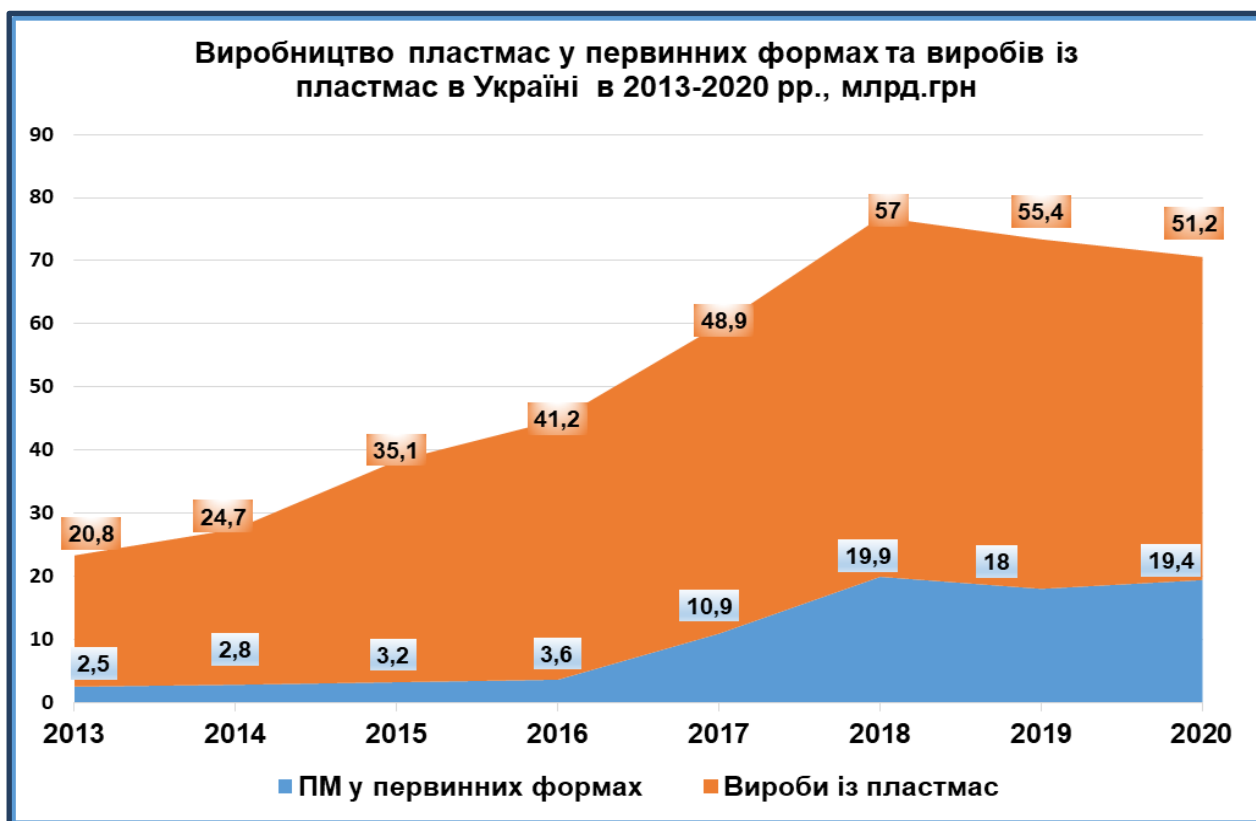
Загалом така тенденція свідчить про важливий позитивний структурний тренд у виробництві хімічної продукції в Україні, який істотно вплине на середньостроковий та довгостроковий розвиток національної хімічної промисловості.

Діаграма 6

3.2.4. З іншого боку, в Україні сформувалася поки що недостатня сировинна база для виробництва виробів із пластмас, незважаючи на відновлення вітчизняного виробництва поліетилену низької густини та суспензійного полівінілхлориду. Про це свідчать дані, приведені на діаграмі 7.

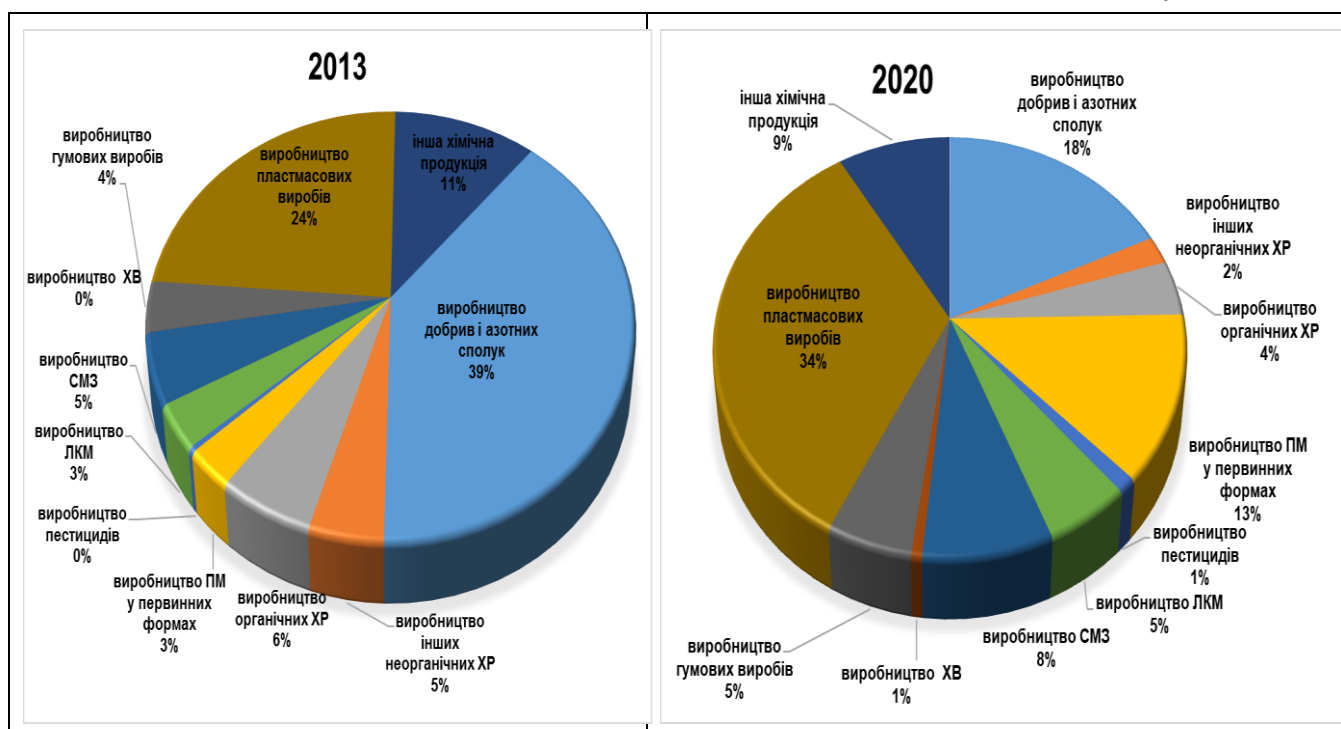
Частка імпортової продукції в секторі первинних пластмас все ще становить близько 70%. Необхідно максимально підтримувати та розвивати вітчизняне виробництво первинних пластмас, хоча в останні роки (2018-2020 рр.) обсяг випуску первинних пластмас є досить стабільним та становив у середньому річному вимірі близько 19 млрд. грн..

3.2.5. Динаміка збільшення обсягів виробництва у сегменті виробів із пластмас національного хімпрому суттєво змінила структуру виробництва хімічної продукції в Україні.

На діаграмах 8 та 9 показані зміни, які відбулися у структурі хімічного виробництва України в 2020 році порівняно з 2013 роком.

Діаграми 8 та 9

Частка виробництва пластмасових виробів у структурі хімічного виробництва виросла в аналізований період з 24 до 34%, первинних пластмас – з 3 до 13 %. Натомість суттєво скоротилася структурна частка мінеральних добрив та азотних сполук з 39 до 18% (хоча в 2020 році цей показник дещо виріс).

3.2.6. Така динаміка структурування хімічного виробництва у певній мірі відповідає тенденціям та напрямкам розвитку внутрішнього товарного ринку, хоча за своїми обсягами та видовим асортиментом вітчизняне виробництво хімічної продукції спроможне наразі лише частково задовольнити внутрішній продуктивний попит. І цей розрив все більше поглиблюється.

Хоча слід зазначити, що поступово йде процес формування певної спеціалізації національної хімічної промисловості, яка все більше орієнтується переважно на внутрішній товарний ринок.

Деякі товарні виробництва, які мають значний профіцит випуску продукції та стійкі експортні позиції, продовжують у значних обсягах експортувати свою продукцію, що забезпечує їм значну фінансову стійкість завдяки перевагам експортних цін над внутрішніми цінами.

3.3. Інші важливі акценти секторального та продуктового виробництва хімічної продукції у 2020 році

3.3.1. *Загалом динаміка росту товарного виробництва хімічної продукції у 2020 році зберегла позитивний тренд, хоча він не був стабільним та за своїм характером залишився фрагментарним.*

Ріст товарного виробництва відбувся в основному за рахунок виробництва добрив, первинних пластмас та продукції основної хімії, основний запас темпу росту у даному секторі був сформований у 1 півріччі 2020 року (1 квартал – 122,9%, 1 півріччя – 112,5%, 9 місяців – 110,6%, рік – 106,1%). Частково це був статистичний ріст, його забезпечило відновлення роботи ВАТ «Одеський припортовий завод» та ПрАТ «Севєродонецьке об'єднання Азот», тоді як у першому півріччі 2019 року обидва підприємства не функціонували або ж функціонували обмежено.

З іншого боку, у 2020 року досить високу стабільність показав весь сектор добрив, а також хімічної сировини, яка «обслуговує» даний сектор. Так, за підсумками 2020 року темп росту обсягів випуску азотовмісної продукції та мінеральних добрив склав у фізичній вазі: синтетичний аміак – 153%, азотна кислота – 115,9%, сірчана кислота – 101,4%, аміачна селітра – 108%, карбамід – 147,3%, КАС- 129%, комплексні NPK добрива – 108,5% та ін.

У певній мірі саме цей сектор зіграв основну стабілізаційну роль у функціонуванні хімічної галузі в аналізований період.

3.3.2. Ще один сегмент показав ріст обсягів товарного виробництва – *випуск лакофарбових матеріалів (ЛФМ)*, де темп росту товарного виробництва склав за підсумками року 114,3%, хоча у квітні-червні спостерігалось просідання у виробництві секторальної продукції до 103-105% через карантинні обмеження та тривалий позасезонний рівень попиту на лакофарбову продукції, оскільки будівельні роботи через відсутність морозної та сніжної зими тривали практично все перше півріччя 2020 року.

Тим самим у квітні - червні 2020 року у даному сегменті відбулося «коронавірусне» уповільнення виробництва, до того ж на підприємствах та у оптовій торгівлі накопичилися значні товарні запаси лакофарбової продукції.

Слід зазначити, що у значній мірі позитивний приріст вартісних обсягів виробництва продукції в сегменті ЛФМ відбувся за рахунок цінового чинника, у фізичних показниках темп приросту випуску продукції в 2020 році був менш значимим.

Так, зокрема, обсяги виробництва фарб та лаків, які дисперговані чи розчинені у водному середовищі (уключаючи емалі та політури), склали за підсумками року майже 98 тис. т та збільшилися порівняно з 2019 роком на 2%, обсяги фарб та лаків на основі складних поліефірів, які дисперговані чи розчинені в летких органічних розчинниках - 47 тис. т (97,8% до 2019 р.).

3.3.3. Досить стабільним у 2020 році було секторальне *виробництво мийних засобів, засобів для чищення та аналогічної продукції* – 101,7%, основну базу для такої стабільності забезпечив перший квартал (112,3%).

Така динаміка була обумовлена, як сезонним чинником, так і введенням з середини березня карантинних заходів, які підвищили попит на продукцію даного сегменту. У другому півріччі 2020 року темп росту випуску продукції у даному секторі суттєво уповільнився. Такі зміни стали наслідком певного перевиробництва обсягів випуску продукції у першому кварталі та відповідно накопиченням значних запасів нереалізованої продукції.

За підсумками року обсяги виробництва засобів мийних та для чищення для роздрібною торгівлі (основна товарна група в даному сегменті) склали у фізичному вимірі 193 тис. т (106,8% до 2019 року). Водночас обсяги виробництва засобів мийних та для чищення не для роздрібною торгівлі становили в аналізований період 6,5 тис.т та суттєво зменшились порівняно з попереднім роком (92,2%).

3.3.4. Окремо слід виділити також *сектор дезінфікуючих засобів*, випуск яких у першому півріччі склав 4,73 тис.т та виріс щодо аналогічного періоду майже в 13 разів.

Така динаміка росту була обумовлена розширенням попиту на дезінфікуючі засоби в умовах дії карантинних заходів. Водночас на кінець грудня накопичені товарні запаси дезінфікуючих засобів на підприємствах перевищили 136 т, що також свідчить про певне перевиробництво в даному секторі.

3.3.5. Виробництво *гумових виробів* у 2020 року продовжувало «падати», хоча темп спаду дещо уповільнився та склав за підсумками року 5,3%. Даний сектор набув вже тривалого хронічного спаду, хоча від більш обвального падіння його утримують у певній мірі експортні поставки.

Проведений аналіз показав, що у даному секторі у 2020 деякі виробництва були досить стабільними та характеризувалися приростом випуску продукції. Зокрема, позитивна динаміка спостерігалася у виробництві армованих шлангів та рукавів (128,8%), конвеєрних стрічок (106,9%), гумових (не вулканізованих) сумішей з додаванням вуглецевої сажі чи діоксиду кремнію (129,3%) та ін.

Разом з тим, продовжується тривала стагнація та спад у виробництві більшості видів шинної продукції.

3.3.6. Із 50 найменувань ключової хімічної продукції (окремі крупнотонажні хімічні речовини, товарні групи), по яким ДП «Черкаський НДІТЕХІМ» веде постійний моніторинг упродовж багатьох років, в аналізований період по 28 найменуванням продукції спостерігався приріст обсягів випуску товарної продукції у натуральних показниках, по іншим позиціям темп падіння становив від 2-5 до 10-20%.

Загалом можна констатувати, що у 2020 році загалом спостерігався досить контроверсійний та фрагментарний приріст-спад обсягів випуску хімічної продукції на фоні наростаючої економічної кризи та під впливом пандемії коронавірусу.

Все ж хімічна галузь у цілому виявилася менш уразливою щодо проявів економічної кризи через широку диверсифікованість товарної продукції та підвищений сезонний попит, а також через значну долю випуску товарної продукції на великих підприємствах, більшість яких в період першої хвилі корона вірусу та «жорсткого» карантину не зупиняли свою роботу.

3.4. Хімічна промисловість і внутрішній хімічний ринок

3.4.1. *Відновлювальний ріст внутрішнього товарного ринку хімічної продукції в 2020 році суттєво уповільнився та також набув ознак стагнації.*

Така тенденція свідчить про триваюче (хоча і досить уповільнене) просідання внутрішнього хімічного ринку та зниження попиту на продукцію в частині сегментів, хоча у розрізі сегментів цей показник не є пропорційно рівномірним.

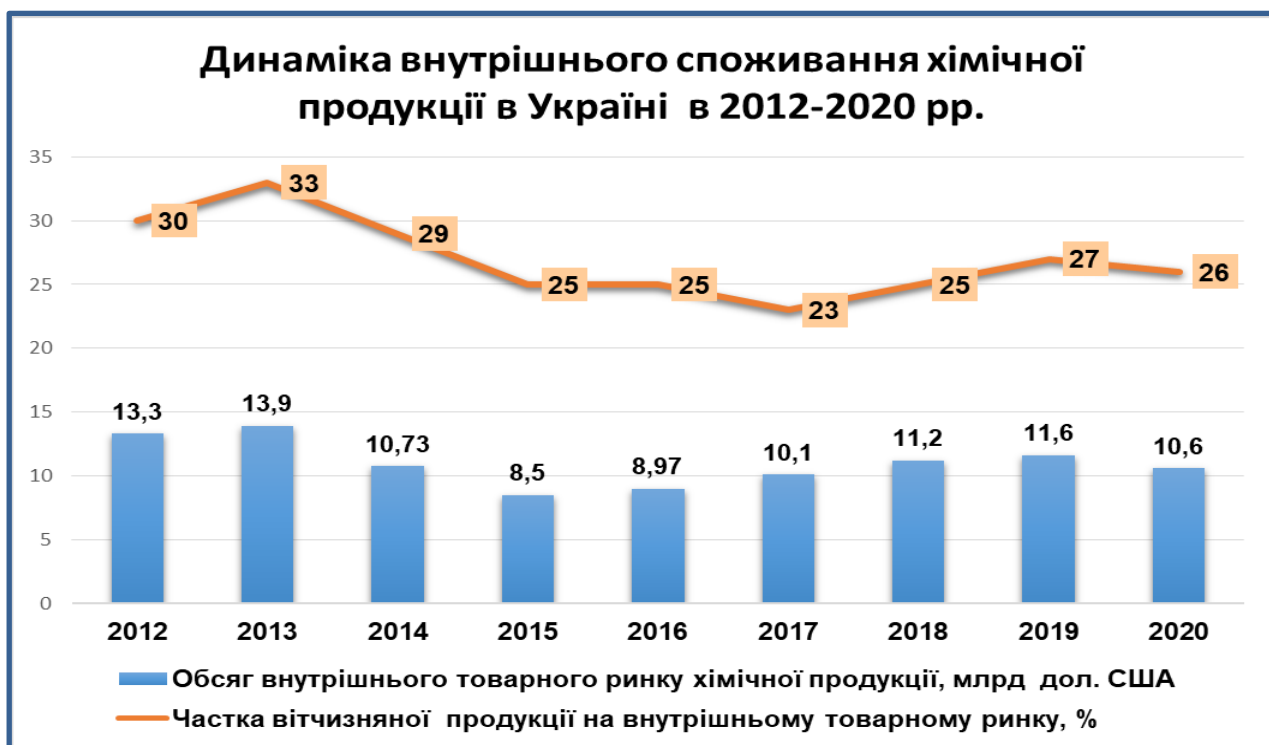
Частка продукції вітчизняного виробництва у структурі внутрішнього хімічного ринку в 2020 році несуттєво зменшилась порівняно з попереднім роком (з 27 до 26%), вона все ще залишається критично низькою порівняно з часткою імпоротної продукції.

Все ж номінальна стабільність обсягів реалізації товарної продукції вітчизняного виробництва на внутрішній товарний ринок в останні роки (75-80 млрд.грн) є позитивною тенденцією, незважаючи на досить значну волативність індикаторів ринку та контроверсійну частку присутності вітчизняної хімічної продукції у різних сегментах внутрішнього товарного ринку хімічної продукції.

3.4.2. *Загалом обсяг внутрішнього споживання хімічної продукції склав в Україні у 2020 році **286 млрд. грн. (у доларовому еквіваленті - 10,6 млрд. дол. США)** та зменшився порівняно з попереднім роком у д.ц. більш ніж на 8% (Діаграма 10).*

Водночас можна констатувати, що внутрішній товарний ринок у вартісному вимірі критично не просів через низьку інфляційну складову, оскільки в аналізований період у переважній частині сегментів був відсутній суттєвий ріст цін на промислову продукцію, яка поставлялася на внутрішній ринок.

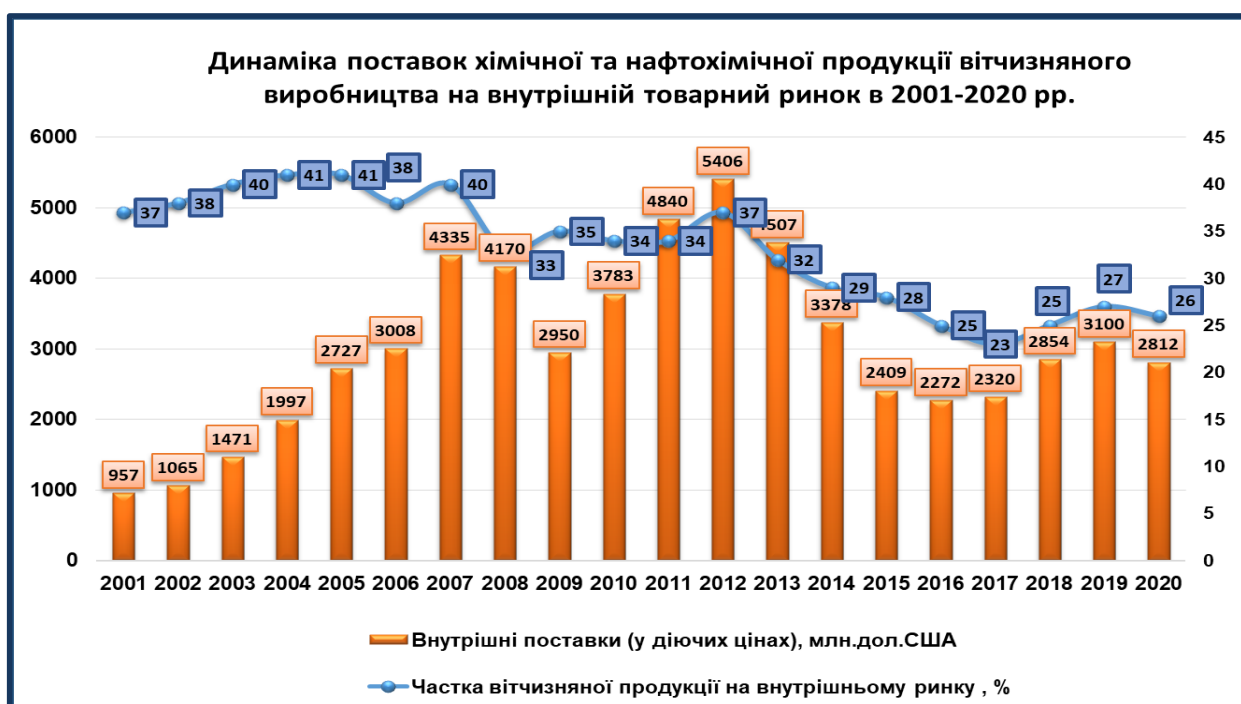
Так, зокрема, індекс відпускних промислових цін у виробництві основної хімії та добрив на внутрішній ринок становив у 2020 році 97,5%, за межі України - 114,5% (загальний ціновий індекс – 102,9%).

3.4.3. Слід також зазначити, що структурування внутрішнього товарного ринку на сегменти вітчизняної та імпортової хімічної продукції у 2020 році не на користь вітчизняної продукції у певній мірі було обумовлено зміною цінових індикаторів відпускних цін на внутрішній ринок та експорт, а також стабільністю експортних поставок хімічної продукції (Діаграма 11).

Приведена динаміка показників у довгій хронологічній лінійці показує, що у 2020 році імпортозалежність внутрішнього товарного ринку хімічної продукції знову посилилась (хоча і несуттєво) після певних позитивних структурних зрушень у 2019 році.

Діаграма 11

3.4.4. Секторальна структура внутрішнього товарного ринку хімічної продукції у 2020 році порівняно з попереднім роком принципово не змінилася. Імпортна продукція продовжує домінувати у переважній частині сегментів хімічного ринку (діаграма 12).

Лише у двох сегментах (лакофарбові матеріали та вироби із пластмас) вітчизняна продукція займає чільне місце на ринку (відповідно 46 та 51%), в інших сегментах присутність вітчизняної продукції перебуває в діапазоні від 37 до 7%.

Все ж слід відзначити, що у 2020 році порівняно з попереднім роком збільшилася частка продукції вітчизняного виробництва у сегментах первинних пластмас (з 27 до 32%), добрив та азотних сполук (з 27 до 37%), інших продуктів неорганічної хімії (з 18 до 28%).

Така тенденція є досить обнадійливою, однак вона поки що залишається фрагментарною, а не системною.

Діаграма 12

4. Зовнішня торгівля хімічною продукцією

4.1. Загальні тенденції

4.1. *Негативне зовнішньоторговельне сальдо у кумулятивному (зведеному) сегменті хімічної продукції в 2020 році дещо зменшилось на фоні збереження значних обсягів імпортних поставок хімічної продукції, навіть за умов стагнації внутрішнього ринку.*

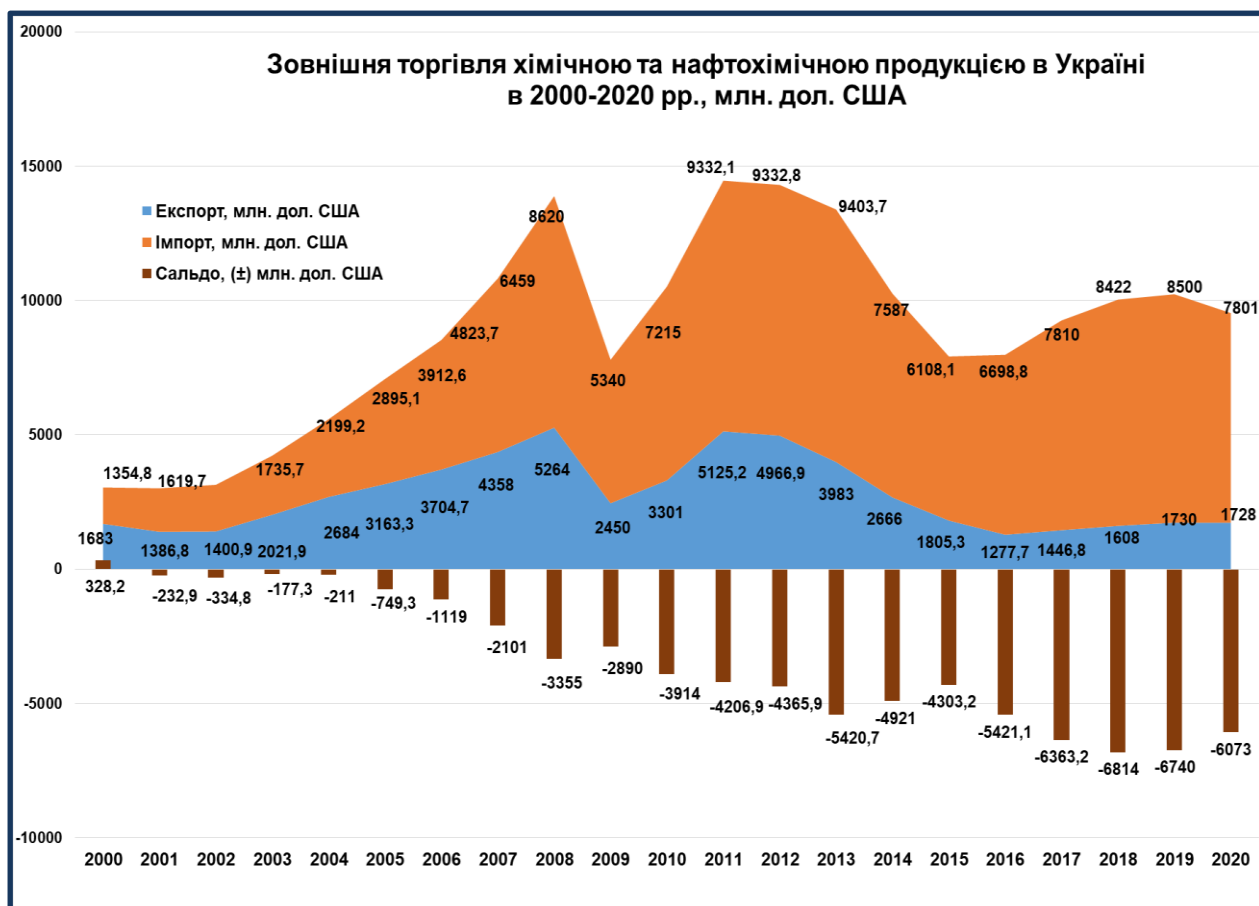
Водночас дисбаланс в обсягах імпорتنих та експортних поставок хімічної продукції у певній мірі набув вже незворотного рівня та поширився практично на усі основні товарні сегменти хімічного ринку і деяка зміна на краще у зовнішньоторговельному обігу хімічної продукції в 2020 році принципово ситуацію не змінила.

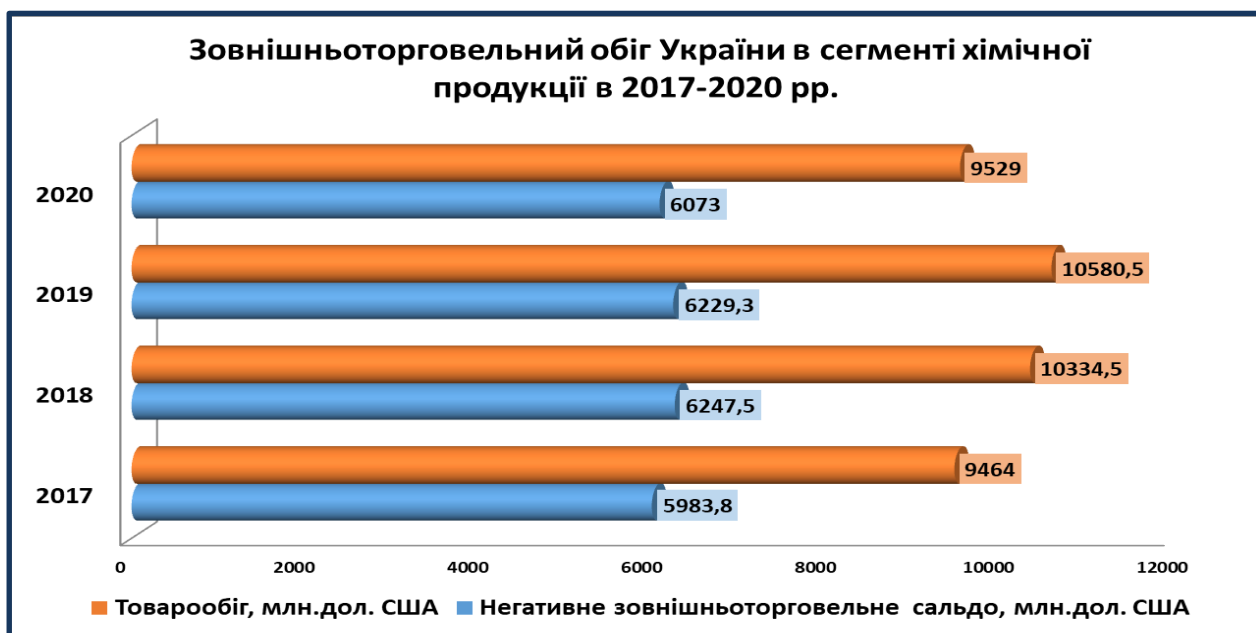
4.2. Зменшення негативного зовнішньоторговельного обігу в сегменті хімічної продукції у 2020 році було обумовлене, з одного боку, стабільністю експортних поставок на фоні деякого зменшення імпорتنих поставок хімічної продукції, з іншого боку, просіданням внутрішнього товарного ринку хімічної продукції (з 11,6 до 10,6 млрд. дол. США), яке є ситуаційним та обумовлене особливостями функціонування ринку в 2020 році.

Зовнішньоторговельні пропорції в сегменті хімічної продукції в Україні в довгостроковій динаміці приведені на діаграмах 13 та 14.

Слід також взяти до уваги, що у 2020 році під тиском значної частини контроверсійних чинників відбулися суттєві зміни у світових цінах на хімічну сировину (напівсировину) та хімічну продукції, що також вплинуло на вартісні показники зовнішньоторговельного обігу.

Діаграма 13

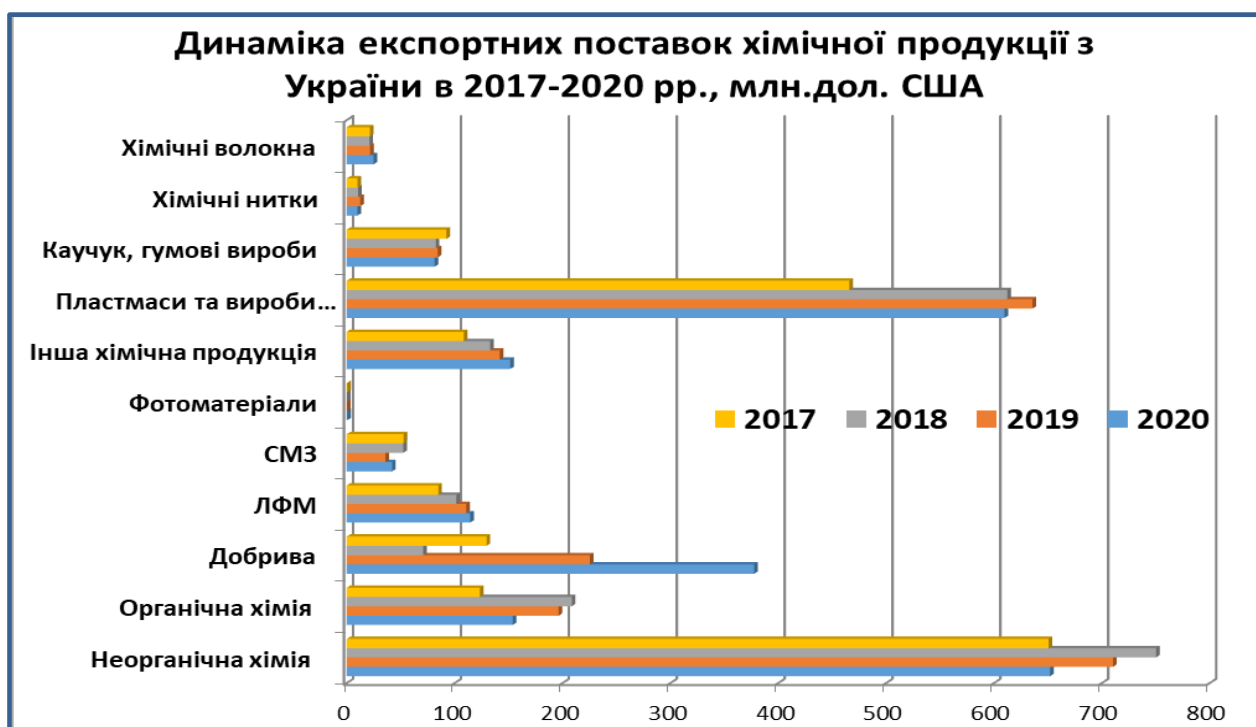

4.2. Зовнішньоторговельний обіг. Секторальні тенденції в експорті та імпорті хімічної продукції

4.2.1. Загальні тенденції в зовнішній торгівлі хімічною продукцією

4.2.1.1. *Загальні тенденції в секторальних поставках експорту хімічної продукції з України в 2017-2020 рр.* приведені на діаграмі 15. Вони показують, що у 2020 році збільшення експортних поставок у секторальному зрізі відбулося виключно за рахунок азотних добрив (карбаміду) та пігментного двоокису титану (товарна група лакофарбових матеріалів), несуттєво збільшився також експорт СМЗ. В усіх інших сегментах порівняно з попереднім роком обсяги експортних поставок у вартісному вимірі зменшились.

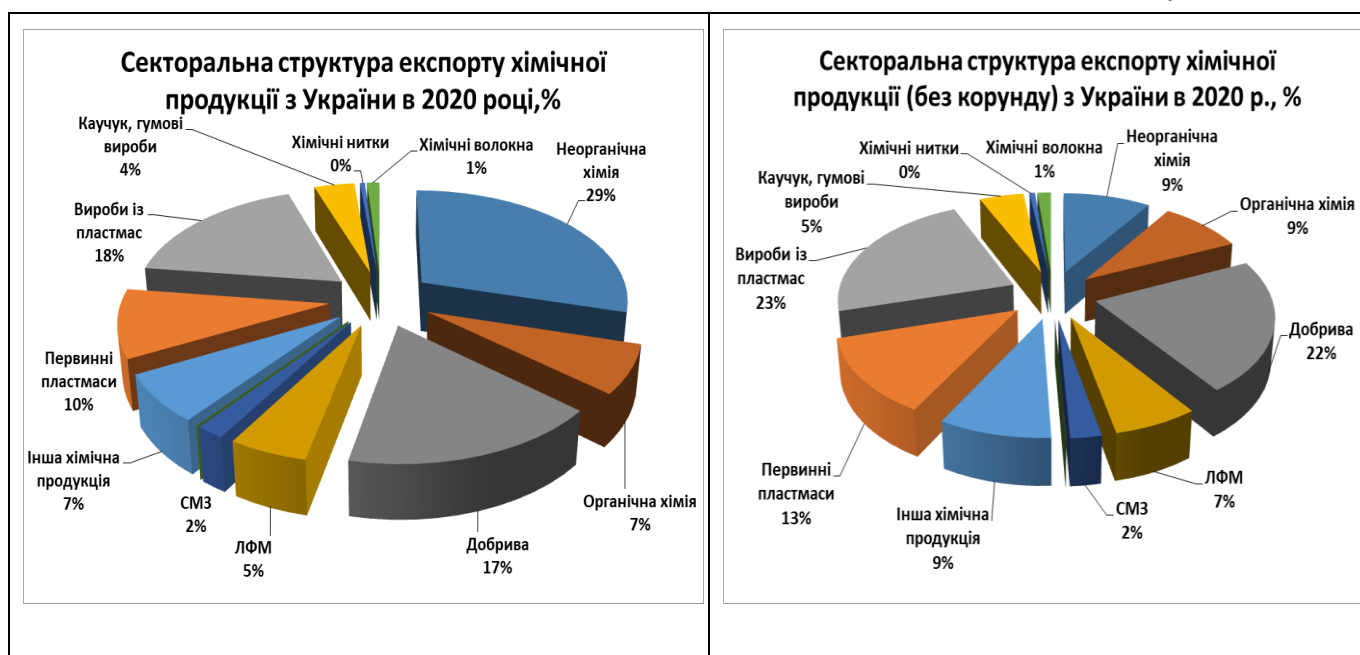
Діаграма 15

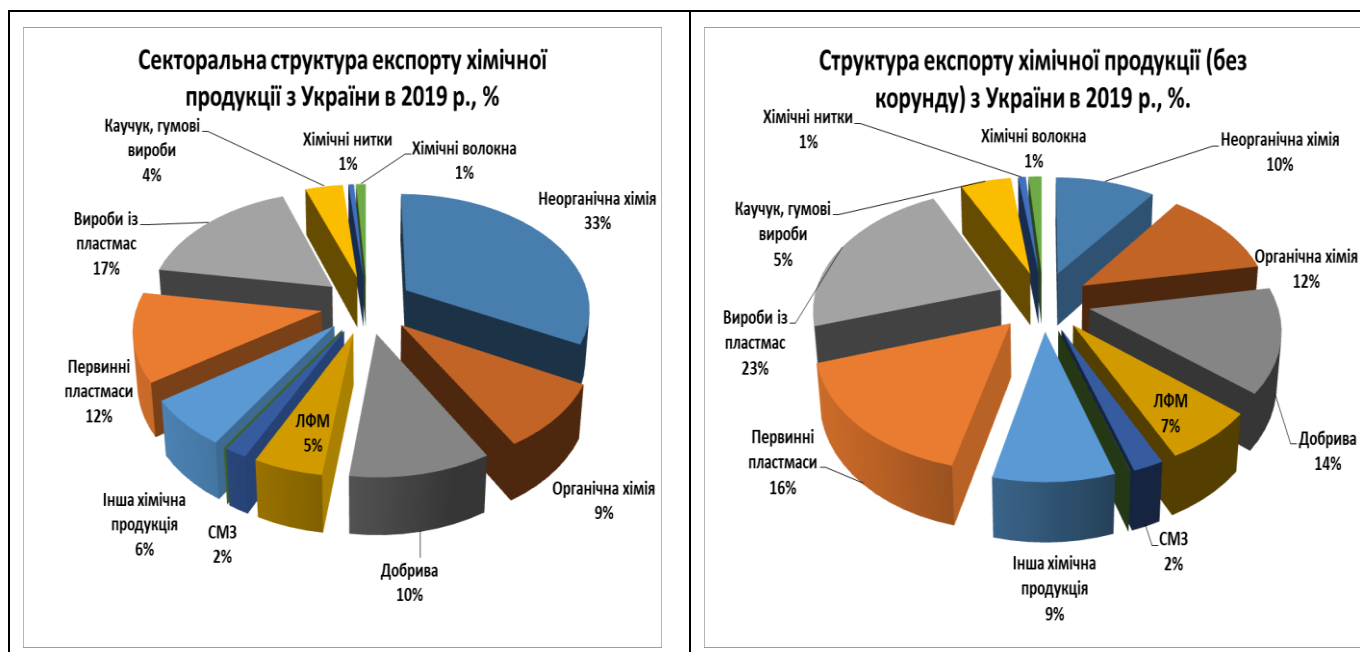
4.2.1.2. Зміни у вартісних обсягах експорту хімічної продукції з України в 2020 році відобразилися також на структурі експортних поставок. Зокрема, в експорті виросла структурна частка добрив, вона становила в аналізований період 22% та значно збільшилась порівняно з попереднім роком (14%). Структурна частка інших товарних груп хімічного експорту не змінилася або ж несуттєво зменшилась.

Порівняльні дані щодо структури експорту хімічної продукції з України в 2019-2020 рр. приведені на діаграмах 16-19.

Діаграми 16-17

Діаграми 18-19

4.2.1.3. Секторальна динаміка обсягів імпорту хімічної продукції в Україну в 2020 році була неоднозначною. Хоча обсяги імпортних поставок хімічної продукції в Україну скоротилися на 8,2% (з 8501 млн. дол.США до 7802 млн. дол.. США), у розрізі секторів динаміка скорочення імпортних поставок у вартісних обсягах характеризувалася контрверсійними тенденціями.

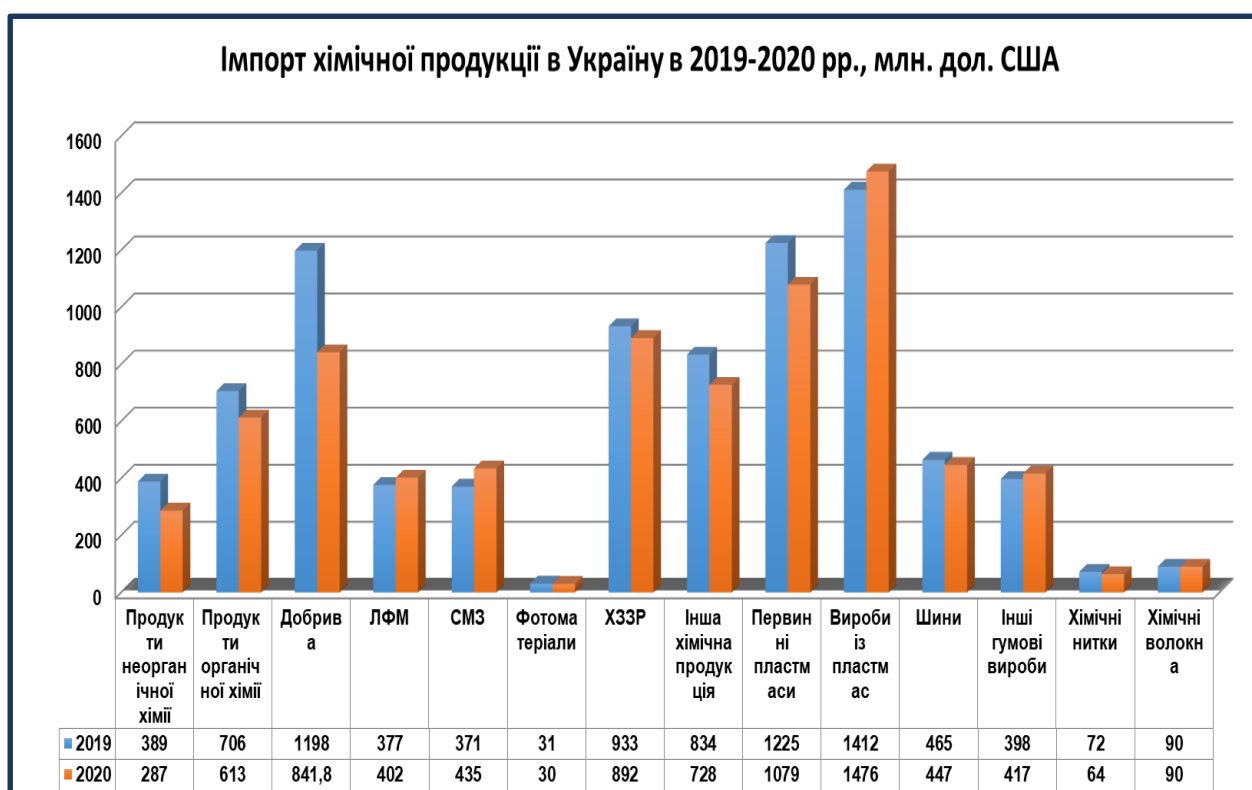
Можна констатувати, що у 2020 році суттєво скоротилися поставки сировинного хімічного імпорту в Україну (продукція органічної та неорганічної хімії, пластмаси у первинних формах та ін.).

Натомість залишився на рівні 2019 року або ж виріс імпорт кінцевої товарної продукції (вироби із пластмас, вироби з гуми, лакофарбові матеріали, синтетичні м'яючі засоби, хімічні волокна та ін.).

Така тенденція свідчить про зниження виробництва кінцевої хімічної продукції в Україні в 2020 році. Виключенням є лише сегмент добрив. Імпорт добрив в Україну в 2020 році скоротився у вартісному вимірі майже на 30% (з 1198 до 841,8 млн.дол. США).

Динаміка імпортних поставок хімічної продукції в Україну в 2019-2020 рр. у секторальному зрізі приведена на діаграмі 21.

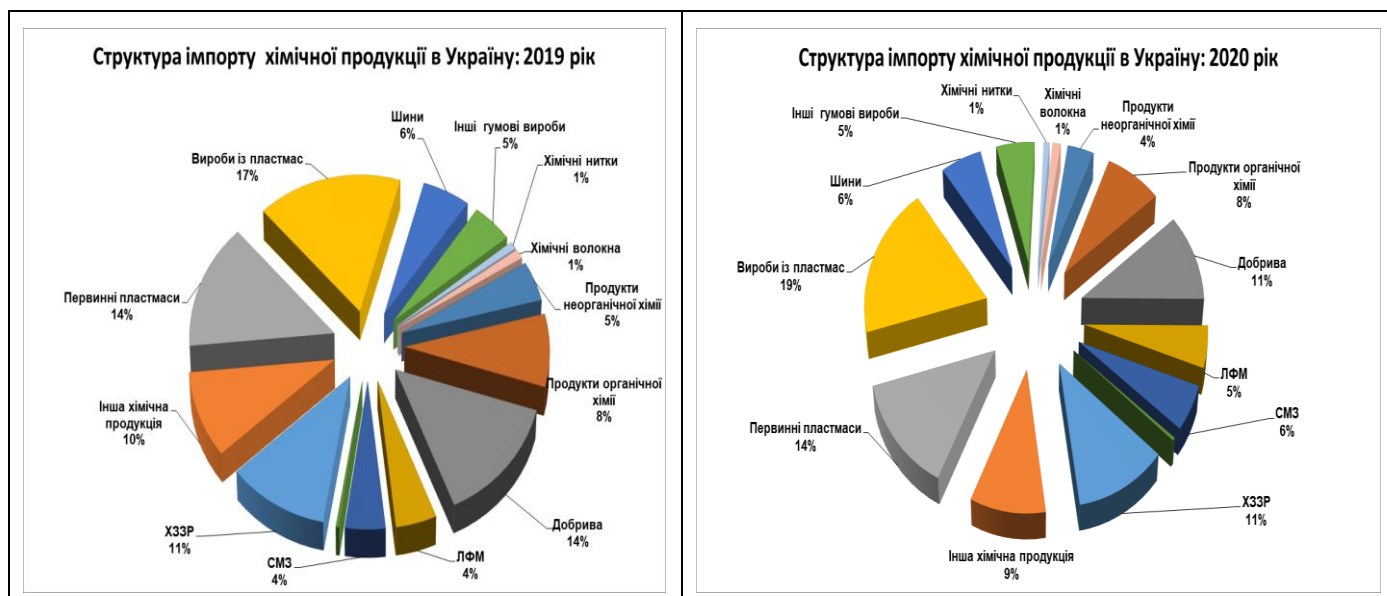
Діаграма 21

4.2.1.4. Зміни у вартісних обсягах імпорту хімічної продукції в Україну в 2020 році призвели до певних змін у секторальній структурі імпортних поставок.

Дані щодо структури імпорту хімічної продукції в Україну упродовж останніх двох років приведені на діаграмах 22-23.

У 2020 році в структурі імпорту хімічної продукції виросла структурна частка виробів із пластмас (з 17 до 19%), СМЗ (з 4 до 6%), ЛФМ (з 4 до 5%). Натомість структурна частка добрив у хімічному імпорті скоротилася з 14 до 11%, продукція органічної та неорганічної хімії (з 13 до 12%).

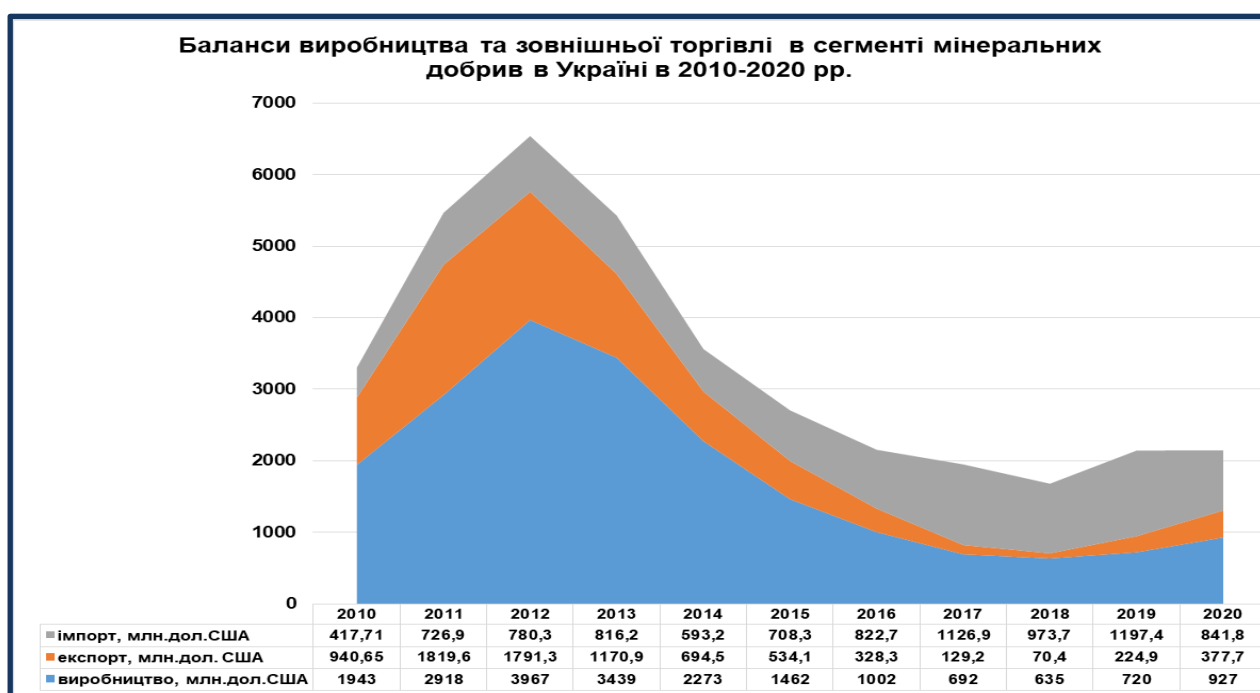

4.2.2. Секторальна зовнішня торгівля у 2020 році: добрива

4.2.2.1. У сегменті добрив в останні роки були реалізовані тарифні та нетарифні заходи, направлені на підтримку та захист вітчизняних товаровиробників добрив та мінімізацію зовнішньоторговельних поставок в даному сегменті з РФ.

Водночас баланси виробництва та зовнішньоторговельного обігу в сегменті мінеральних добрив за останні роки показали, що імпортна складова у структурі товарного ринку добрив залишається домінуючою (61% у вартісних показниках в 2020 році), хоча і суттєво скоротилася порівняно з попереднім роком (2019 - 70%). Про це свідчать дані, приведені на діаграмі 24. Хоча в оптовій торгівлі частка добрив вітчизняного виробництва за підсумками останніх чотирьох років виросла майже на 6,5% (з 29,4 до 37,7%), динаміка росту даного показника поки що є недостатньою.

Діаграма 24

4.2.2.2. У 2020 році продовжилися суттєві регіональні зміни в імпортних поставках **азотних добрив** в Україну, які супроводжувалися регіональною ротацією поставок у розрізі країн-імпортерів на фоні обнулення імпорту азотних добрив з РФ після введення Україною обмежувальних та санкційних заходів щодо імпорту азотних добрив з РФ до України.

Слід констатувати, що загальний тренд імпортних поставок азотних добрив, як у фізичній вазі, так і у вартісних показниках, у 2020 році порівняно з попереднім роком набув суттєвої понижувальної динаміки в основному за рахунок припинення російських поставок азотних добрив.

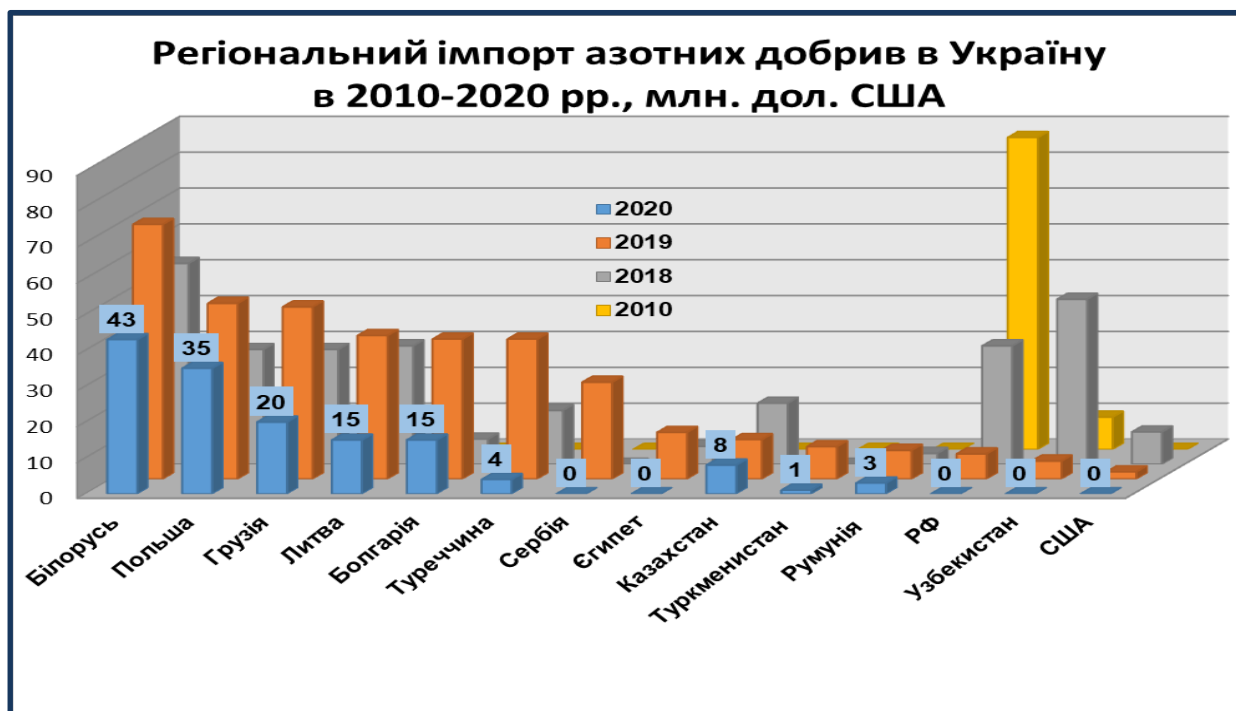
Темп зниження імпортних поставок азотних добрив в аналізований період у порівнянні з попереднім роком у фізичній вазі склав 2 рази (з 506 до 245 тис.т в 100%N), у вартісних показниках – 2,4 рази (з 366 до 151 млн. дол. США), що свідчить про те, що прийняті на урядовому рівні захисні заходи у даному сегменті загалом досягли своєї цілі.

Водночас слід зазначити, що азотні добрива російського виробництва були повністю замінені імпортними поставками азотних добрив з інших країн, де функціонують компанії, афільовані з російськими компаніями, або ж є профіцит власного виробництва азотних добрив, або ж компанії-товаровиробники наростили виробництво азотних добрив під поставки на преміальний український товарний ринок.

У 2020 році майже 85% імпорту азотних добрив в Україну забезпечили Р.Білорусь, Польща, Грузія, Литва і Болгарія. У структурі імпортних поставок азотних добрив у видовому зрізі домінували аміачна селітра (49%), КАС (20%), амонію сульфат (17%), карбамід (10%).

Основні поставки аміачної селітри в Україну в 2020 році (119 тис.т в 100%N/357 тис.т у ф.в.) забезпечили Грузія (35 тис.т в 100%N), Польща (27 тис.т в 100%N), Болгарія (26 тис.т в 100%N), Румунія (4,7 тис.т в 100%N), Казахстан (15,7 тис.т в 100%N), Туреччина (3,2 тис.т в 100%N). Дані щодо регіонального імпорту азотних добрив в Україні приведені на діаграмі 25.

Діаграма 25

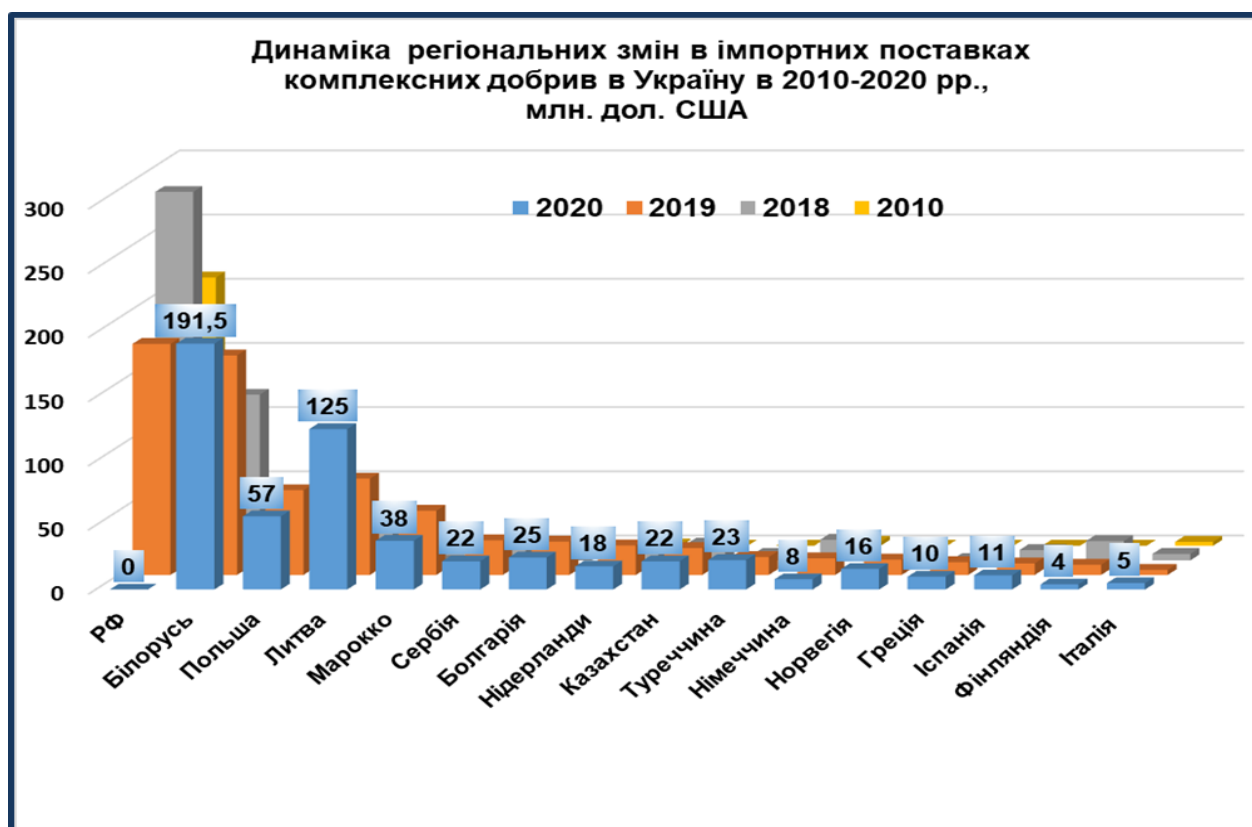
4.2.2.3. Дещо інша ситуація склалася у 2020 році в імпорتنих поставках в Україну **комплексних добрив**.

Темп зниження імпорتنих поставок комплексних добрив в Україну в аналізований період порівняно з 2019 роком у фізичній вазі склав 12% (показник зменшився з 1905 до 1688 тис.т), у вартісних показниках – 19% (показник зменшився з 756 до 610 млн.дол. США).

У регіональному імпорті комплексних добрив добрива російського виробництва також були повністю замінені компенсуючими поставками добрив з інших країн (діаграма 26).

Наразі основним експортером комплексних добрив в Україну стала Р.Білорусь, її частка в кумулятивному імпорті комплексних добрив виросла до 31%. До ТОП-3 основних експортерів комплексних добрив в Україну також входять Литва (20%) та Польща (9%). Тобто загальна частка названих країн-постачальників виросла в аналізований період до 60% та повністю замістила поставки комплексних добрив з РФ.

Діаграма 26

4.2.2.4. Таким чином, український ринок мінеральних добрив суттєво вплинув на перерозподіл товарних потоків добрив, як на регіональному, так і світовому товарному ринку, та став, по суті, своєрідним преміальним ринком для частини європейських та азійських компаній в умовах загальної стагнації світового ринку добрив.

Все ж у сегменті азотних добрив частка імпортової складової в 2020 році на внутрішньому товарному ринку знизилася до 17% завдяки відновленню вітчизняного виробництва азотних добрив, що забезпечує необхідний конкурентний баланс попиту та пропозиції на внутрішньому товарному ринку.

Що стосується сегменту комплексних добрив, наразі стало зрозумілим, що необхідно шукати додаткові інструменти захисту вітчизняних товаровиробників комплексних добрив для збалансування зовнішніх та внутрішніх поставок добрив, оскільки частка імпоротної продукції в даному сегменті внутрішнього товарного ринку в 2020 році все ще залишається критично високою та становить 85% (у фізичному балансі).

4.2.3. Секторальна зовнішня торгівля у 2020 році: первинні пластмаси

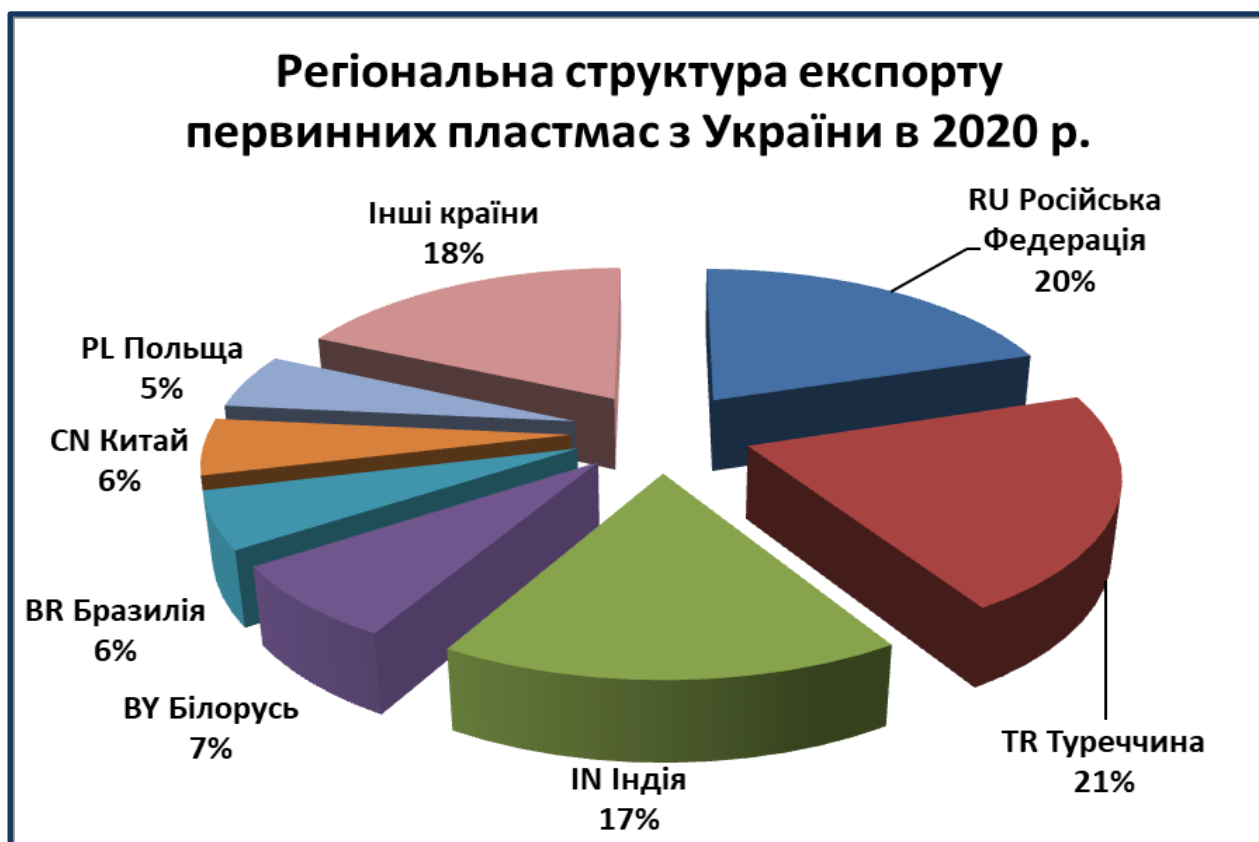
4.2.3.1. **Експорт пластмас у первинних формах** склав у 2020 році у вартісних показниках 218 млн. дол. США. Цей показник суттєво виріс у 2018-2019 рр. у зв'язку з відновленням виробництва ТОВ «Карпатнафтохім» (2017 р. – 147 млн. дол. США, 2018 р. - 254 млн. дол. США, 2019 р. – 266 млн. дол. США). Однак у 2020 році експортні поставки первинних пластмас з України суттєво знизились у вартісних показниках - на 18%.

Об'єктивно вузькою залишається структура експорту первинних пластмас, близько 90% секторального експорту становлять поліетилен (44,7 млн. дол. США) та не змішаний (суспендований) і пластифікований ПВХ (153 млн. дол. США).

Регіональна структура поставок первинних пластмас із України є досить диверсифікованою, хоча 80% кумулятивних експортних поставок в даному сегменті здійснюється до 7 країн світу. У найбільш значимих обсягах полімеру первинних формах експортуються до РФ (20%), Туреччини (21%) та Індії (17%).

Регіональна структура експорту первинних пластмас з України приведена на діаграмі 28.

Діаграма 28

4.2.3.2. **Імпорт первинних пластмас в Україну** склав у 2020 році у вартісних показниках 1079 млн. дол. США та зменшився порівняно з попереднім роком майже на 12 % (2019 р. – 1225 млн. дол. США, 2018 р. - 1343 млн. дол. США, 2017 р. – 1256 млн. дол. США). Загалом обсяги імпорту первинних пластмас в Україну є досить стабільними.

Товарна номенклатура імпорту в Україну первинних пластмас охоплює практично усі види пластмас, хоча у структурі секторального імпорту домінують базові первинні пластмаси.

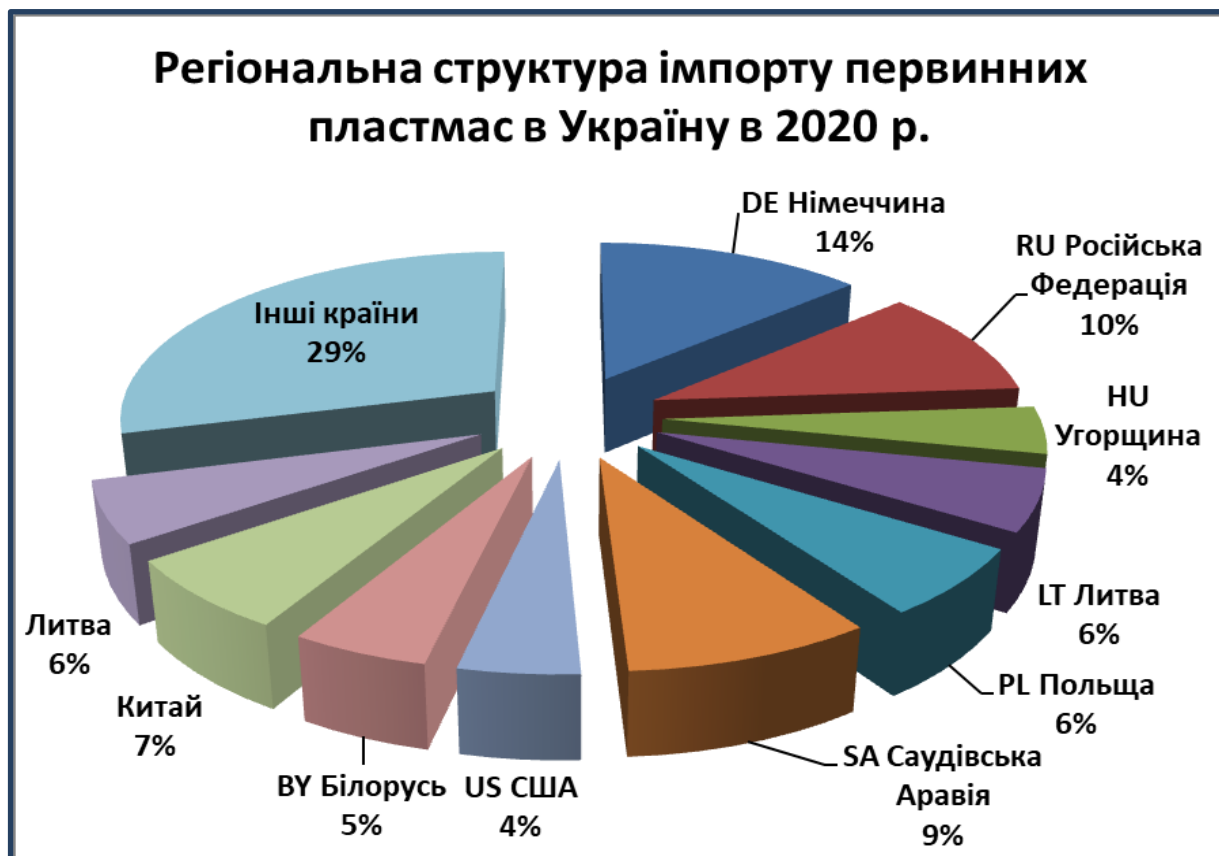
У найбільш значимих обсягах в Україну ввозяться поліетилен – 286 млн. дол. США (27% в структурі секторального імпорту), поліпропілен – 148 млн. дол. США (14%), полістирол - 86 млн. дол. США (8%), ПВХ та інші полімери вінілхлориду - 67 млн. дол. США (6%), поліетилентерефталат – 52 млн. дол. США (5%), акрилати - 50 млн. дол. США (5%), поліуретани – 43 млн. дол. США (4%).

Названі полімери у первинних формах становлять 70% секторального імпорту. В Україну ввозиться також широка номенклатура інженерних та конструкційних пластиків, в 2020 році цей показник склав майже 28 млн. дол. США.

4.2.3.3. У регіональній структурі імпорту первинних пластмас до України лідирують Німеччина (14%), РФ (10%), Саудівська Аравія (9%), Китай (7%), Литва та Польща (по 6%), Р. Білорусь (5%). Загалом імпорт в Україну первинних пластмас у покраїнному зрізі є досить диверсифікованим, хоча ТОП-10 країн-імпортерів забезпечують майже 70 % кумулятивного імпорту первинних пластмас в Україну.

Дані щодо регіональної структури імпорту первинних пластмас до України приведені на діаграмі 29.

Діаграма 29

4.2.4. Секторальна зовнішня торгівля в 2020 році: вироби із пластмас

4.2.4.1. **Експорт пластмасових виробів** з України в останні чотири роки у вартісних показниках був досить стабільним та характеризувався уповільненим ростом переважно за рахунок збільшення вартості виробів (2020 р. - 392 млн. дол. США, 2019 р. - 370 млн. дол. США, 2018 р. – 358 млн. дол. США, 2017 р. – 319 млн. дол. США).

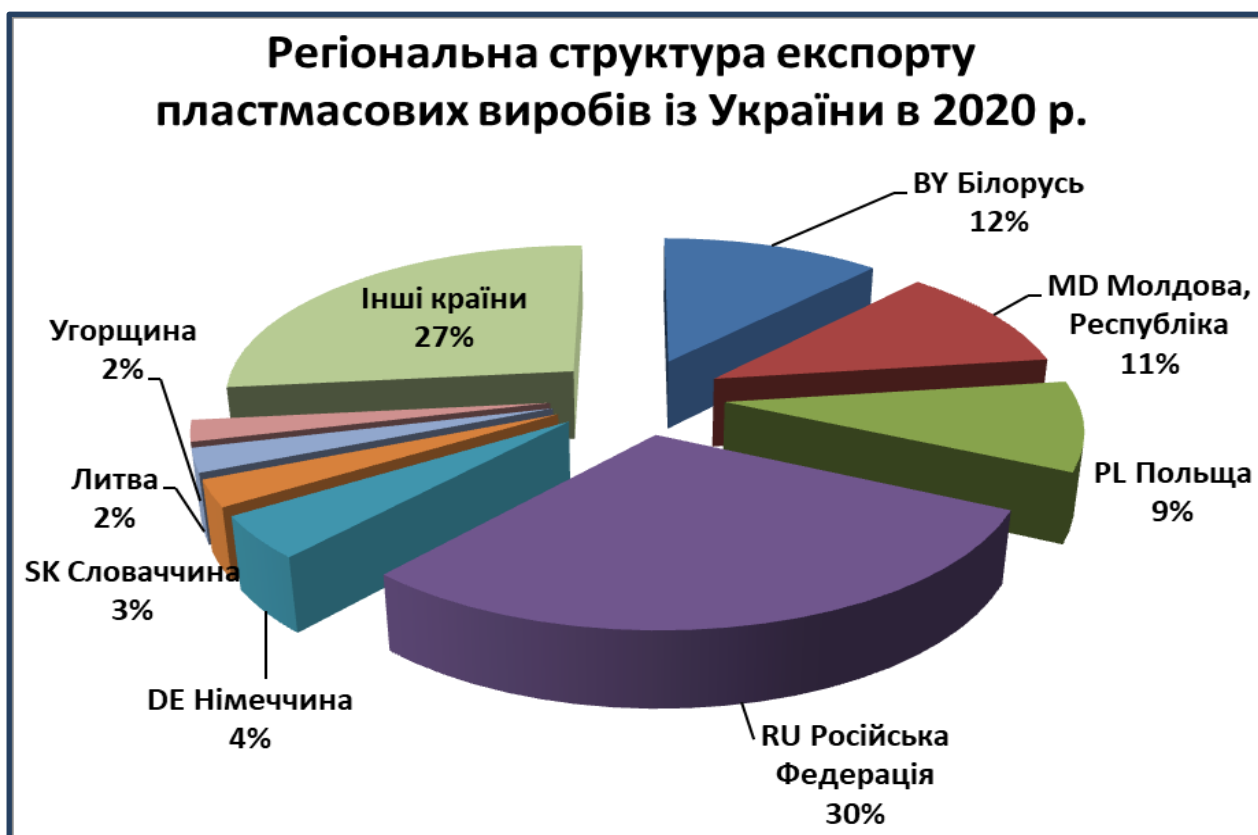
У найбільш значимих обсягах Україна експортує вироби з пластмас для транспортування та пакування – 137 млн. дол. США (35%), будівельні вироби із пластмас – 51 млн. дол. США (13%), трубну полімерну продукцію – 33 млн. дол. США (8%), поліетиленові плівки – 26 млн. дол. США (7%), ПВХ профілі – 25 млн. дол. США (7%), БОПП – плівки – 14 млн. дол. США (4%).

4.2.4.2. Регіональна структура експорту пластмасових виробів із України в останні роки суттєво не змінилася. У 2020 році близько 65% експортних поставок продукції у цьому секторі було здійснено до чотирьох країн: РФ – 30% у секторальному експорті, Р.Білорусь – 12%, Р. Молдова – 11%, Польщі - 9%.

Основними країнами – імпортерами виробів із пластмас українського виробництва залишається РФ та інші пострадянські країни (Р.Білорусь, Молдова). Слід зазначити, що експорт пластмасових виробів до названих країн у вартісному вимірі у 2020 році порівняно з попереднім роком збільшився на 5%. (переважно за рахунок цінової складової).

Регіональна структура експорту пластмасових виробів із України в 2020 році приведена на діаграмі 30.

Діаграма 30

4.2.4.3. **Імпорт виробів із пластмас** в Україну у вартісних показниках в останні чотири роки набув досить стійкої (з різною динамікою) тенденції до росту. Навіть у проблемному 2020 році обсяги імпорту пластмасових виробів до України склали 1476 млн. дол. США та виросли порівняно із попереднім роком на 5% (2019 р. – 1411 млн. дол.США). У 2017-2018 рр. цей показник відповідно становив 1203 та 1358 млн. дол. США.

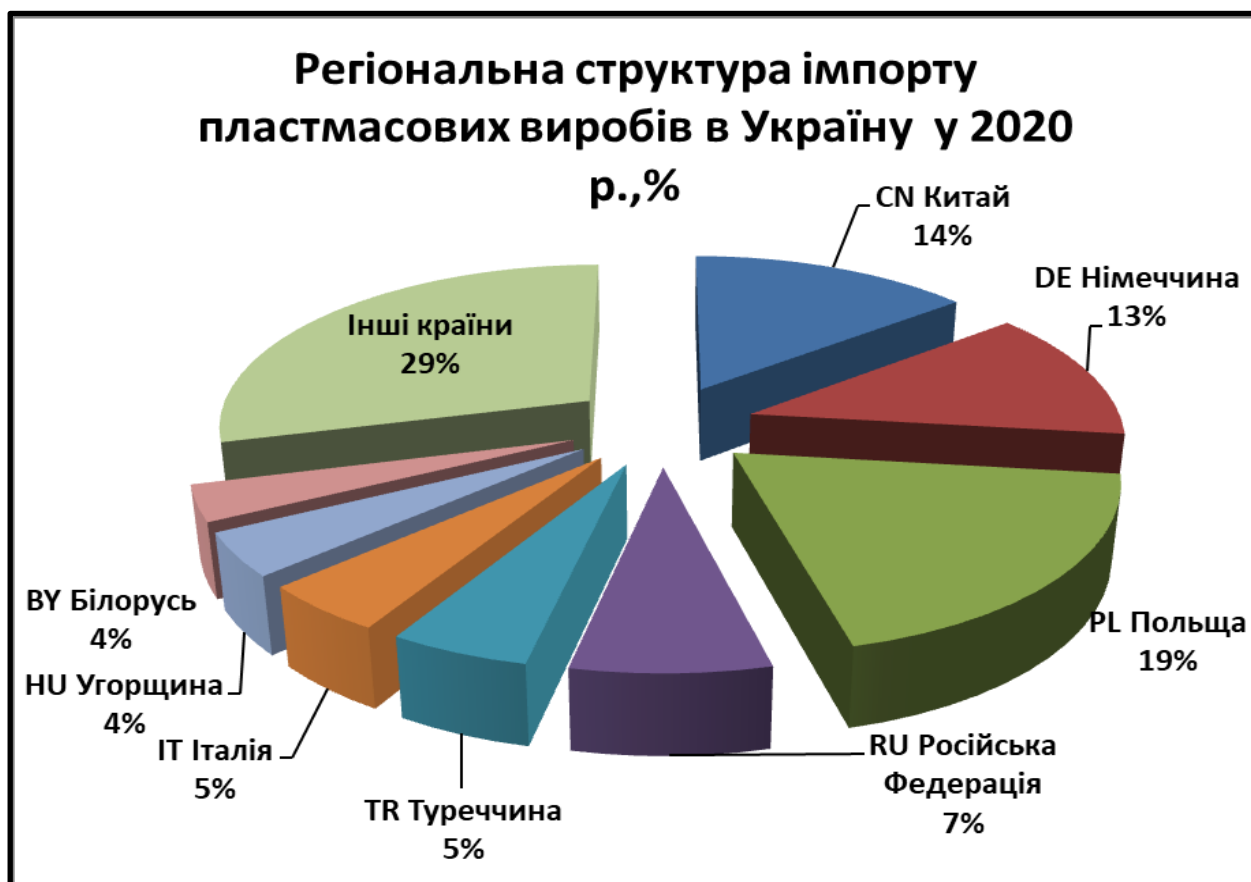
Досить диверсифікованою є також видова структура імпорту пластмасових виробів в Україну. Лідирує трубна полімерна продукція – 181 млн. дол. США (12%), вироби з пластмас для транспортування та пакування – 170 млн. дол.США (11%) поліпропіленові плівки різних видів – 86 млн. дол.США (6%), поліетиленові плівки – 85 млн. дол.. США (6%), профілі з ПВХ – 60 млн. дол. США (4%), пластиковий посуд – 53 млн. дол.. США (3,5%) та ін. вироби із пластмас.

4.2.4.4. Хоча географія імпортних поставок пластмасових виробів в Україну є досить диверсифікованою, основні вісім ТОП-країн забезпечують майже 70% кумулятивного секторального імпорту.

Країною-лідером в поставках пластмасових виробів до України в останні два роки стала Польща (2020 р. – структурна частка 19%), на друге місце досить активно вийшов Китай (14%), який відтіснив Німеччину (13%). На четвертому місці поки що утримується РФ зі структурною часткою 7%.

Дані щодо структури імпортних поставок пластмасових виробів в Україну приведені на Діаграмі 31.

Діаграма 31

4.3. Регіональні тенденції у зовнішній торгівлі хімічною продукцією

4.3.1. Зовнішньоторговельний обіг. Регіональний зріз

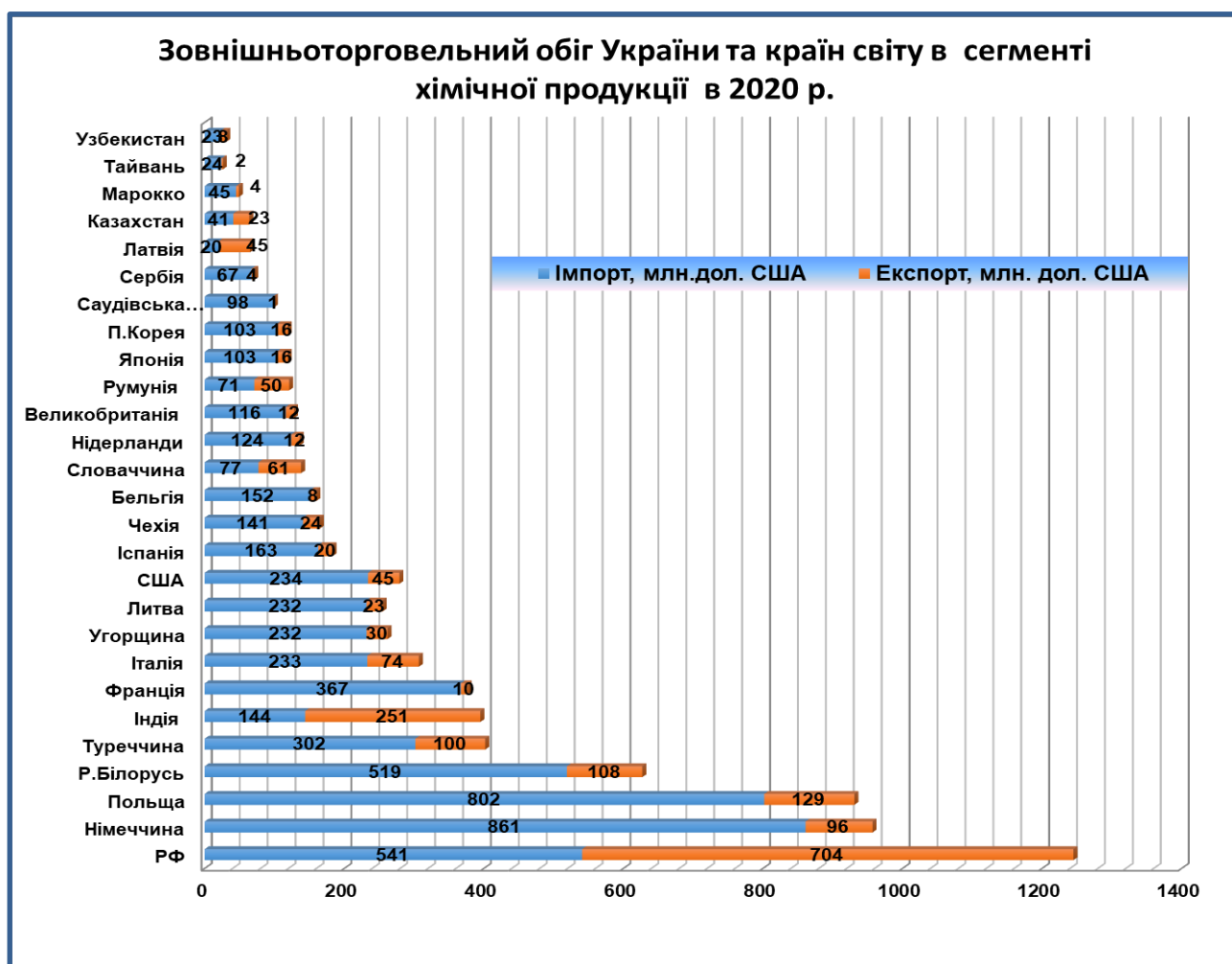
4.3.1.1. У 2020 році, незважаючи на стабільність експортних поставок хімічної продукції на фоні скорочення імпорту, *негативне сальдо в регіональному зовнішньоторговельному обігу хімічною продукцією збереглося та з частиною країн посилилось.*

Аналіз показує, що негативне зовнішньоторговельне сальдо в сегменті хімічної продукції спостерігається у зовнішній торгівлі України з переважною більшістю країн-партнерів і в 2020 році цей розрив практично не мінімізувався.

Виключенням є лише такі країни, як РФ (з урахуванням експортних поставок корунду), Індія, Латвія.

Дані щодо зовнішньоторговельного обігу в сегменті хімічної продукції у покrajнному зрізі в 2020 році приведені на діаграмі 32.

Діаграма 32

4.3.1.2. У 2020 році найбільш значиме негативне зовнішньоторговельне сальдо в сегменті хімічної продукції характеризувало зовнішню торгівлю України з Китаєм (-1132 млн.дол. США), а також з Німеччиною (-764 млн. дол. США), Польщею (-673 млн.дол. США) та Р.Білорусь (-410 млн. дол. США).

Приведені дані підтверджують практично незворотну імпортозалежність України від поставок хімічної продукції виробництва багатьох країн світу, які

розглядають український товарний ринок хімічної продукції як потенційно важливий для збуту продукції власного виробництва.

4.3.2. Експорт. Регіональні структурні зміни

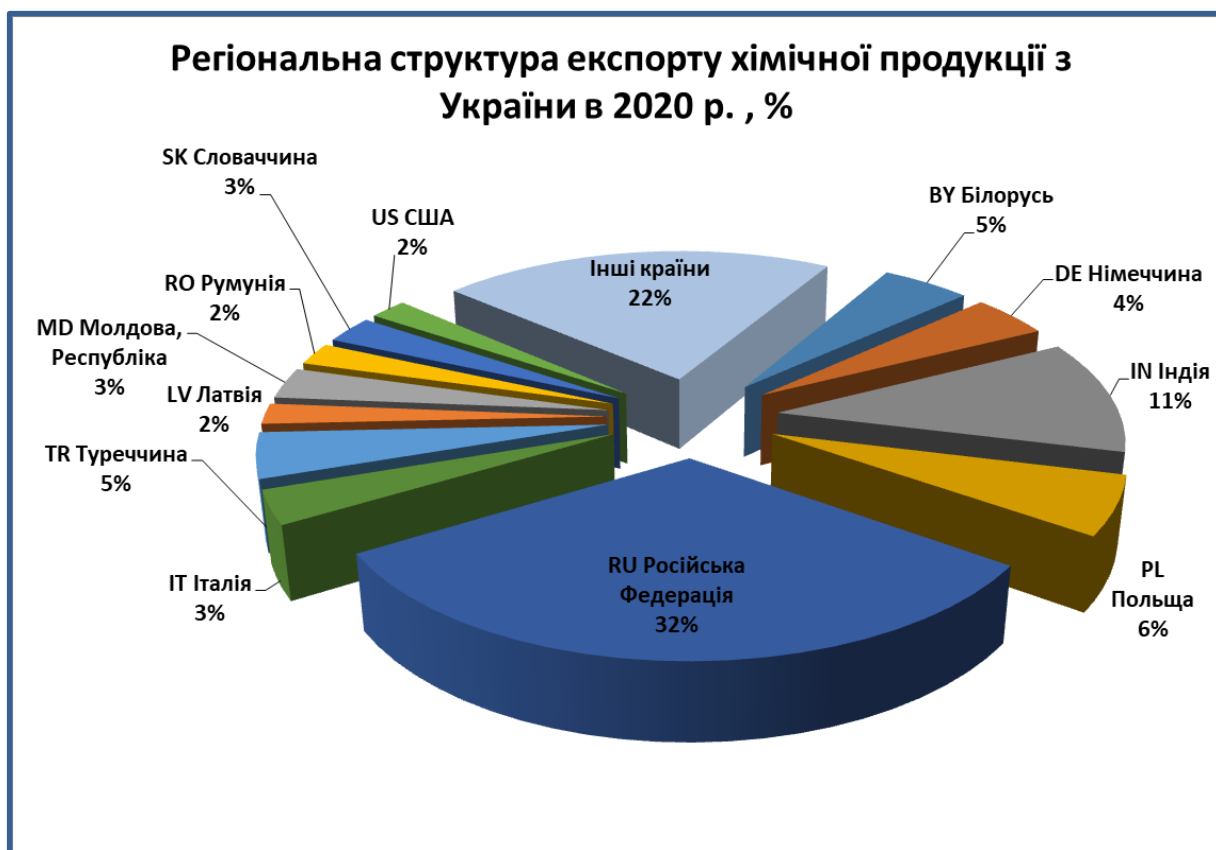
4.3.2.1. Загальна **регіональна структура експорту хімічної продукції** з України у 2020 році у покrajнному зрізі приведена на діаграмі 33. Основними країнами-експортерами хімічної продукції в аналізований період були РФ (32% з урахування експортних поставок корунду), Індія (11%), Польща (6%), Р.Білорусь (5%), Туреччина (5%).

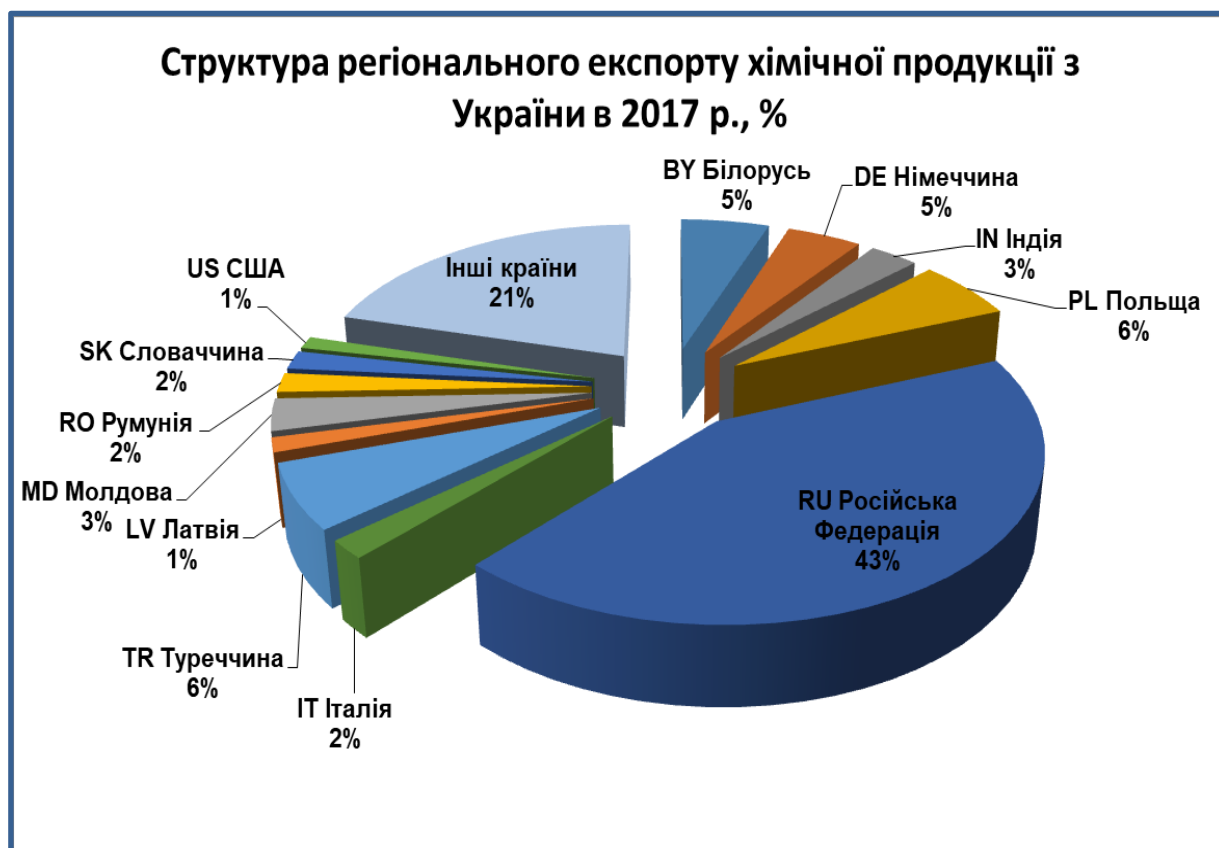
Порівняно з 2017 роком регіональна структура експорту хімічної продукції набула окремих змін, хоча принципово у розрізі більшості країн структура експортних поставок не змінилася.

Водночас суттєво скоротилася структурна частка експорту хімічної продукції українського виробництва до РФ (з 43 до 32% з урахуванням експорту корунду), натомість виросла структурна частка експорту хімічної продукції до Індії (з 3 до 11%) за рахунок значного нарощення експортних поставок карбаміду, ПВХ, технічного вуглецю, лецитину.

Дані щодо регіональної структури експорту хімічної продукції з України в 2020 та 2017 рр. приведені на діаграмах 33 та 34.

Діаграма 33

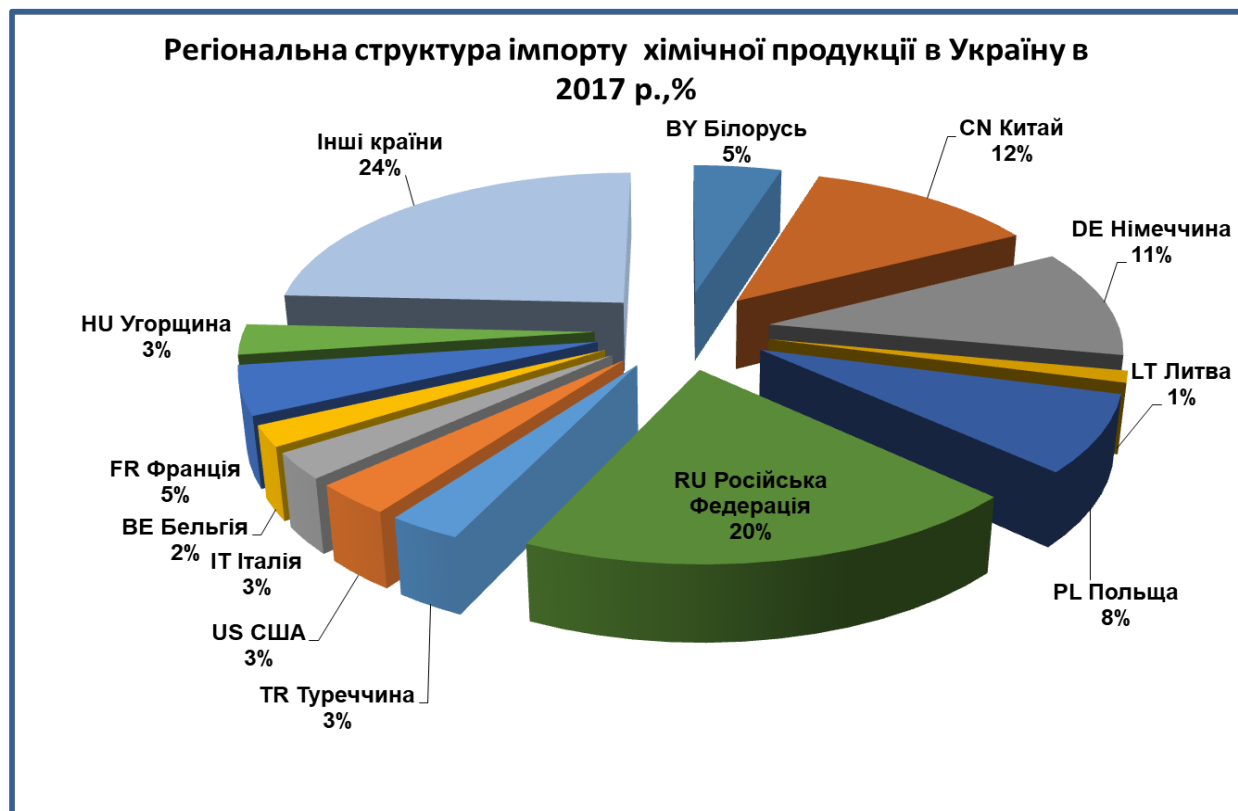
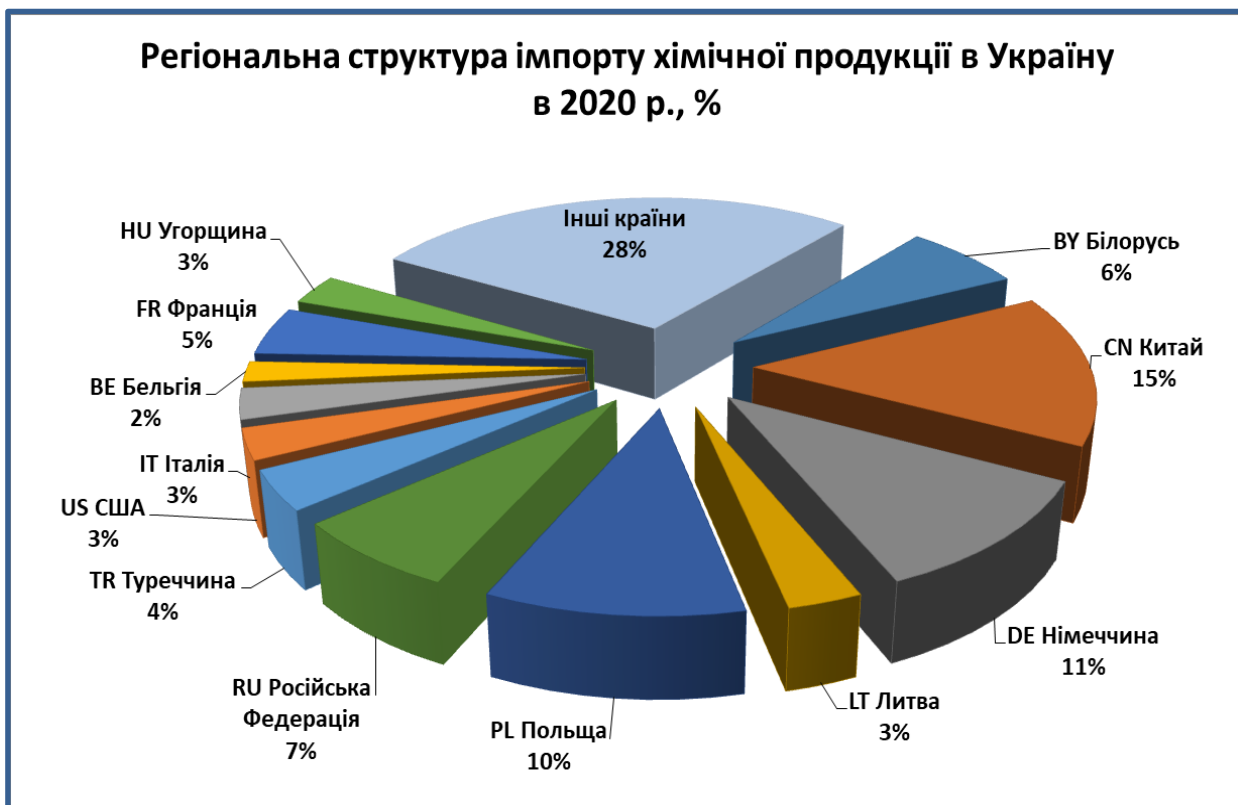
4.3.3. Імпорт. Регіональні структурні зміни

4.3.3.1. Регіональна структура імпорту хімічної продукції до України у 2020 році порівняно з попередніми роками суттєво змінилася. РФ, яка упродовж тривалого періоду домінувала в регіональному хімічному імпорту, уступила лідерство Китаю.

Частка Китаю у структурі хімічного імпорту склала у 2020 році 15% та виросла порівняно з 2017 роком на 3%. Збільшилася також структурна частка імпорту хімічної продукції з Польщі (10%), Р.Білорусь (6%), Литви (3%).

4.3.3.2. Регіональний імпорт хімічної продукції з України у покrajнному зрізі у 2020 році суттєво диверсифікувався. На українському хімічному ринку наразі присутня продукція багатьох країн світу. Окрім ТОП5-країн стабільні позиції на українському хімічному ринку вже завоювала та утримує хімічна продукція виробництва Туреччини, Угорщини, Франції, США. Український товарний ринок хімічної продукції в багатьох сегментах розглядається названими країнами як преміальний.

Порівняльні дані щодо структури імпорту хімічної продукції до України у розрізі основних країн-імпортерів в 2020 та 2017 рр. приведені на діаграмах 35 та 36.

4.3.4. Зовнішня торгівля хімічною продукцією: Російська Федерація

4.3.4.1. У 2020 році експорт хімічної продукції з України до РФ (з урахуванням експорту корунду) суттєво скоротився порівняно з попереднім роком – майже на 15% (з 822 до 703 млн.дол. США). Однак левову частину хімічного експорту з України становить корунд, його частка у товарному експорті хімічної продукції (код УКТ ЗЕД 2818000) становить близько 65% (дані за 2020 рік). Без корунду експортні поставки хімічної продукції із України до РФ в останні два роки були досить стабільними та становили 292-297 млн. дол. США.

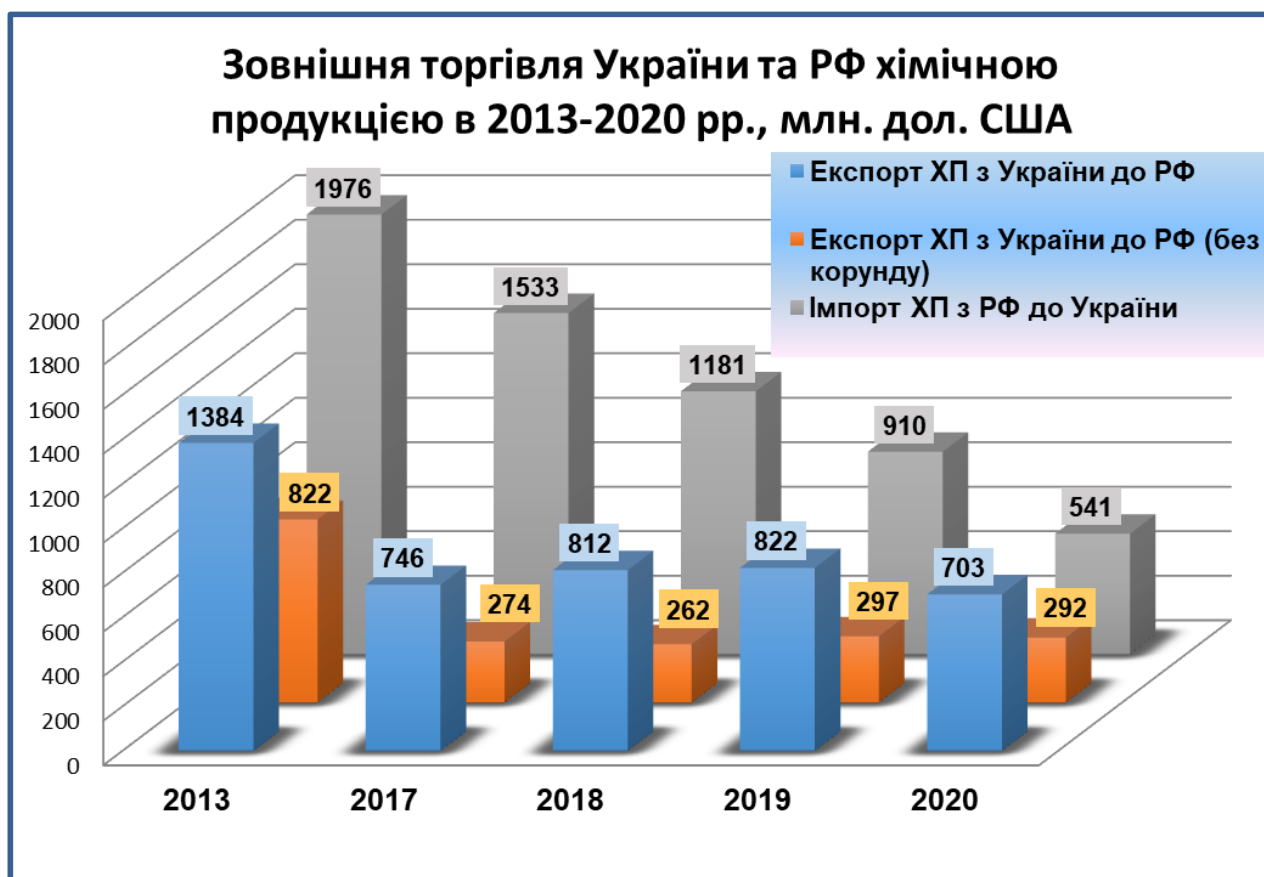
4.3.4.2. У той же час імпорт хімічної продукції з РФ зменшився в означений період більш ніж на 40% (практично повністю за рахунок мінеральних добрив). Про це свідчать дані, приведені на Діаграмі 30. За останні 7 років імпорт хімічної продукції з РФ до України зменшився у вартісному вимірі майже 3,7 разів.

Водночас РФ в сегменті хімічної продукції залишається досить впливовим партнером, незважаючи на введення ембарго щодо імпорту мінеральних добрив з РФ до України, оскільки в Україну у значних обсягах імпортуються з РФ такі стратегічні хімічні продукти, як синтетичний аміак, метанол, прості ефіри, поліпропілен, полістирол, синтетичний каучук, шини та ін.

Серед основних хімічних продуктів українського експорту – бензол, гліцерин, полівінілхлорид, пластмасові та гумові вироби, сумарно названі продукти у 2020 році забезпечили близько 65% експортних поставок.

Дані щодо динаміки обсягів зовнішньої торгівлі України та РФ хімічною продукцією в 2013-2020 рр. приведені на діаграмі 37.

Діаграма 37

4.3.5. Зовнішня торгівля хімічною продукцією: країни ЄС

4.3.5.1. У 2020 році обсяг експорту хімічної продукції з України до ЄС та Європи в цілому несуттєво зменшився (на 2%) та становив за підсумками року у вартісних показниках відповідно 666 та 681 млн.дол. США.

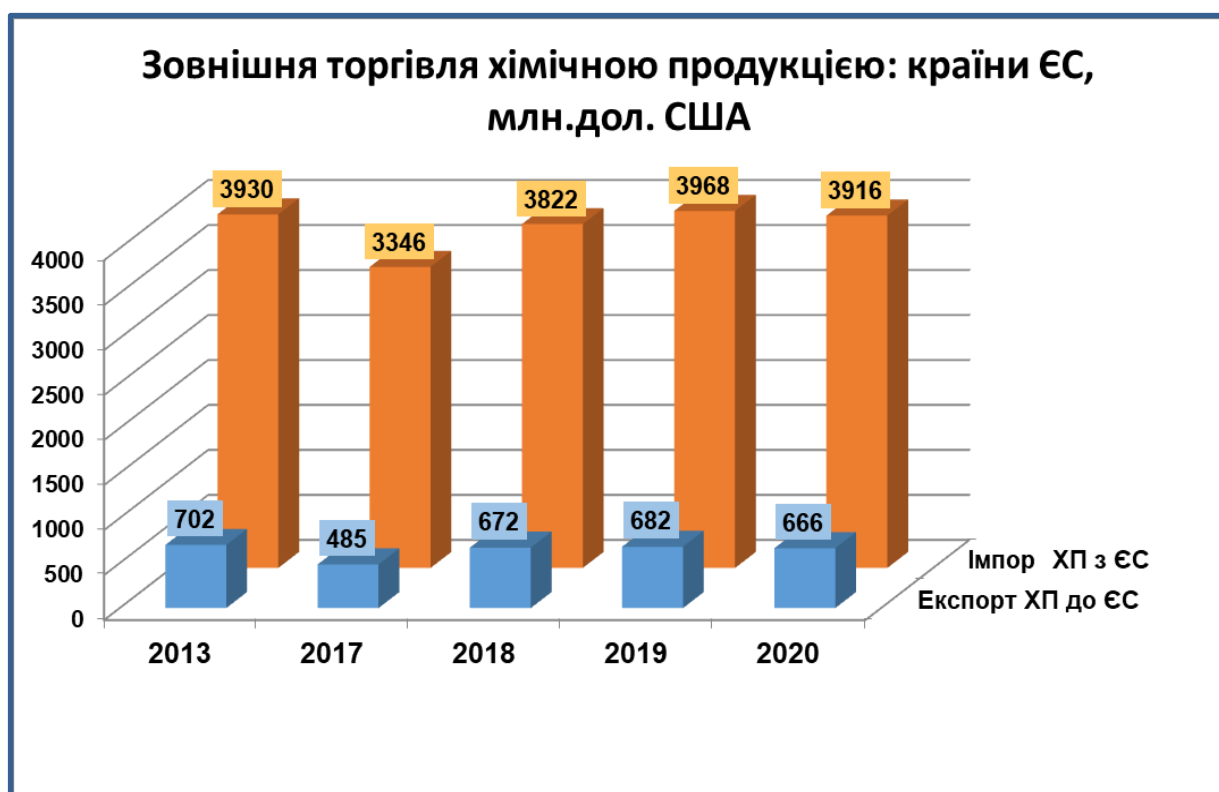
Також досить несуттєвим було зниження обсягів імпорту хімічної продукції з ЄС та Європи в цілому до України (на близько 1%). Відповідно цей показник склав за підсумками року 3916 та 4090 млн. дол. США).

Таким чином, розрив у зовнішній торгівлі та рівень негативного зовнішньоторговельного сальдо залишаються досить значним і негативне зовнішньоторговельне сальдо в сегменті хімічної продукції практично не зменшилося за останні сім років. Про це свідчать дані, приведені на діаграмі 38.

Тенденція до зменшення даного показника або ж ослаблення негативного зовнішньоторговельного сальдо є надзвичайно уповільненою та з нинішньою динамікою може розглядатися лише як ситуативний або ж фрагментарний тренд (в окремих товарних групах хімічної продукції). У реальній перспективі цю тенденцію можна оцінити як таку, що вже неможливо кардинально переламати на користь України.

Дані щодо обсягів зовнішньої торгівлі України та країнами ЄС хімічною продукцією в 2017-2020 рр. приведені на діаграмі 38.

Діаграма 38

4.3.5.2. Товарна номенклатура експорту хімічної продукції з України до ЄС у 2020 році порівняно з попереднім роком практично не змінилася, хоча ТОП-20 хімічних продуктів експорту поповнився такими товарними продуктами, як аміачна селітра, діагностичні реагенти, жирні кислоти

Дані щодо товарного асортименту експорту хімічної продукції з України до ЄС в 2020 році приведені на діаграмі 39.

У п'ятірку лідерів хімічного експорту з України до ЄС у 2020 році ввійшли такі продукти, як пропілен, пігментний діоксид титану, карбамід, діагностичні реактиви, технічний вуглець.

Загалом товарна номенклатура хімічного експорту з України до ЄС в останні роки дещо диверсифікувалася, хоча номінальні обсяги поставок залишаються незначними та досить фільтрованими.

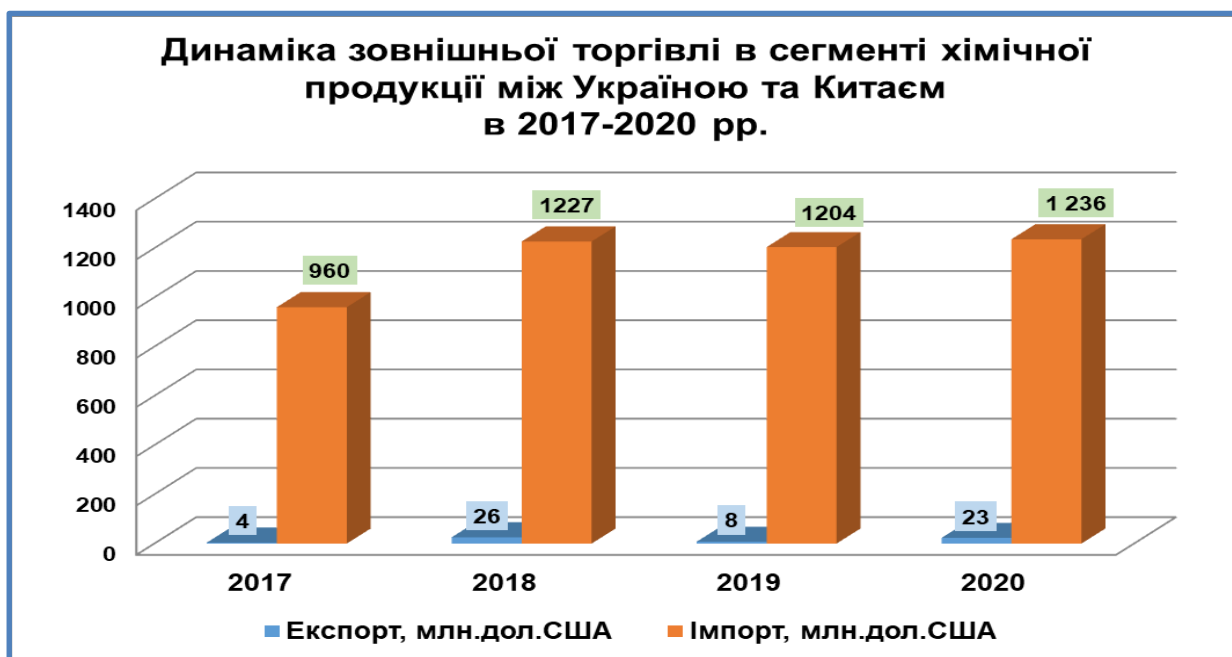
4.3.6. Зовнішня торгівля хімічною продукцією: Китай

4.3.6.1. Китай у 2020 році став основним партнером зовнішньої торгівлі хімічною продукцією у регіональному вимірі. Незважаючи на об'єктивні передумови скорочення зовнішньоторговельного обігу, які були пов'язані зі світовою пандемією та загальною економічною кризою, імпорту хімічної продукції з Китаю до України у 2020 році порівняно з двома попередніми роками практично не скоротився, рівень імпорту хімічної продукції упродовж останніх трьох років перебував в діапазоні 1200-1230 млн. дол. США.

Експорт хімічної продукції з України до Китаю, хоча і збільшився у 2020 році порівняно з попереднім роком (з 8 до 23 млн. дол. США), залишається мінімальним. У незначних обсягах Україна експортує до Китаю інертні гази, поліетилен, ПВХ, каталізатори, діагностичні реактиви.

Негативне зовнішньоторговельне сальдо України та Китаю становить 1213 млн. дол. США та є найвищим серед аналогічних показників торговельних партнерів України в сегменті хімічної продукції.

Дані щодо обсягів зовнішньої торгівлі України та Китаю хімічною продукцією в 2017-2020 рр. приведені на діаграмі 40.

4.3.6.2. Імпорт хімічної продукції до України у 2020 році, як і в останні декілька років, був досить диверсифікованим. У найбільших обсягах до України експортується продукція органічної хімії (досить широка номенклатура), діагностичні реагенти, практично усі види пестицидів та регуляторів росту рослин, шини та інші гумові вироби, поліетилентерефталат, широка товарна лінійка пластмасових виробів, хімічні нитки та волокна та ін.

Китай належить до торговельних партнерів України з найширшою номенклатурою імпорту хімічної продукції і в цьому є певна унікальність такого торгового партнерства. Дані щодо секторальної динаміки імпорту хімічної продукції з Китаю до України в останні три роки показана на діаграмі 41.

4.3.7. Зовнішня торгівля хімічною продукцією: Туреччина

4.3.7.1. На діаграмі 35 приведена динаміка зовнішньої торгівлі хімічною продукцією між Україною та Туреччиною за останні 10 років. В означений період імпорт хімічної продукції з Туреччини до України виріс більш ніж в три рази за рахунок росту валового обороту національної хімічної промисловості Туреччини та зростання її експортного потенціалу, а експорт української хімічної продукції з України до Туреччини скоротився в цей же період майже в 4 рази (з 384 до 100 млн. дол. США).

Товарна номенклатура хімічного експорту з України до Туреччини залишається досить вузькою, ТОП 5 продуктів експорту складають поліетилен (33%), ПВХ (10%), карбамід (18%), аміак (14%), технічний вуглець (10%), які сумарно забезпечують 75% експортних поставок хімічної продукції з України до Туреччини.

Наявність такої тенденції свідчить про необхідність зваженого та вкрай збалансованого підходу до введення режиму вільної торгівлі України, як з Туреччиною, так і з іншими країнами, проведення прогностичних розрахунків щодо наслідків таких дій для національної промисловості України та окремих її галузей (з урахуванням окремих секторів чи виробництв) у середньостроковій та довгостроковій перспективі.

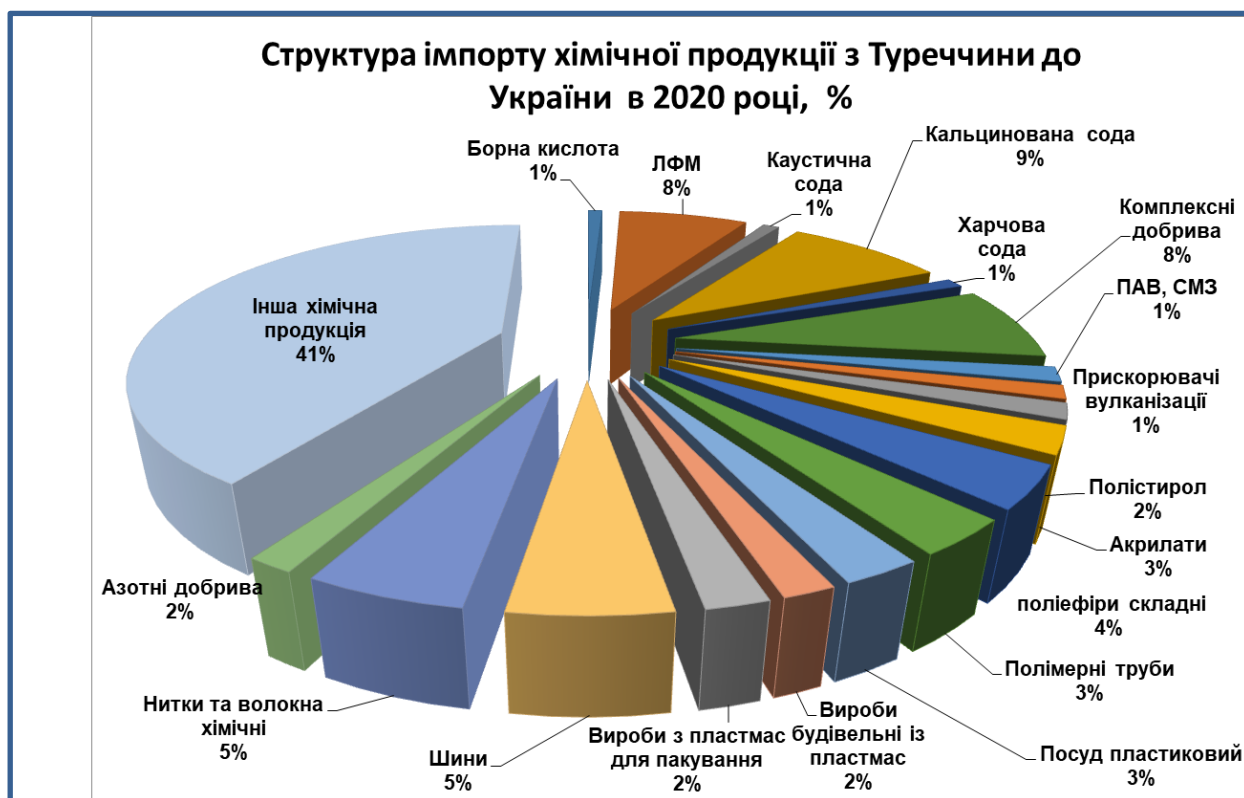
Дані щодо обсягів зовнішньої торгівлі України та Туреччиною хімічною продукцією в 2017-2020 рр. приведені на діаграмі 42.

Діаграма 42

4.3.7.2. Структура імпорту хімічної продукції з Туреччини у 2020 році стала більш диверсифікованою та поширилась на переважну більшість видів товарної хімічної продукції. Основні 17 позицій товарної номенклатури складають близько 60% кумулятивного імпорту (діаграма 43).

Більшість імпортних поставок хімічної продукції з Туреччини до України становить продукція з високою добавленою вартістю та кінцева товарна продукція і частка такої продукції продовжує збільшуватися.

4.3.8. Зовнішня торгівля хімічною продукцією: Польща

4.3.8.1. У 2020 році імпорт хімічної продукції з Польщі до України продовжував рости, хоча і більш уповільнено, ніж у попередні три роки. За чотири роки імпорتنі поставки в даному сегменті виросли з 602 до 802 млн.дол. США, тобто на 33%.

В цей же період експорт хімічної продукції з України до Польщі виріс на 24%, хоча номінально цей показник склав у 2020 році лише 129 млн. дол.США. Таким чином, від'ємне зовнішньоторговельне сальдо в сегменті хімічної продукції склало на кінець року 673 млн. дол. США.

Дані щодо обсягів зовнішньої торгівлі України та Польщі хімічною продукцією в 2017-2020 рр. приведені на діаграмі 44.

4.3.8.2. ТОП-5 основних продуктів хімічного експорту з України до Польщі складають такі товарні продукти: технічний вуглець (14% в сумарному експорті хімічної продукції), пропілен (12%), вінілхлорид (5%), каустична сода (4%), жирні кислоти (4%).

ТОП-5 основних продуктів хімічного імпорту з Польщі до України становлять такі продукти, як ПАВ, СМЗ - 88 млн.дол. США (11%), ЛФМ – 77 млн. дол. США (10%) комплексні добрива - 57 млн. дол. США (7%), азотні добрива - 35 млн. дол. США (4%), полімерні труби – 43 млн. дол. США (5%) , шини – 35 млн. дол.. США (4%).

4.3.8.3. Таким чином, слід зазначити, що хоча із Польщі до України ввозиться у значних обсягах хімічна сировина та напівсировина, все ж домінуючу частку у структурі імпорту складає кінцева товарна продукція (сумарно близько 75%).

Товарна лінійка імпорتنих поставок хімічної продукції польського виробництва в останні роки суттєво розширилася та диверсифікувалася, що забезпечило стійкий ріст хімічного експорту до України у більшості товарних груп.

Діаграма 44

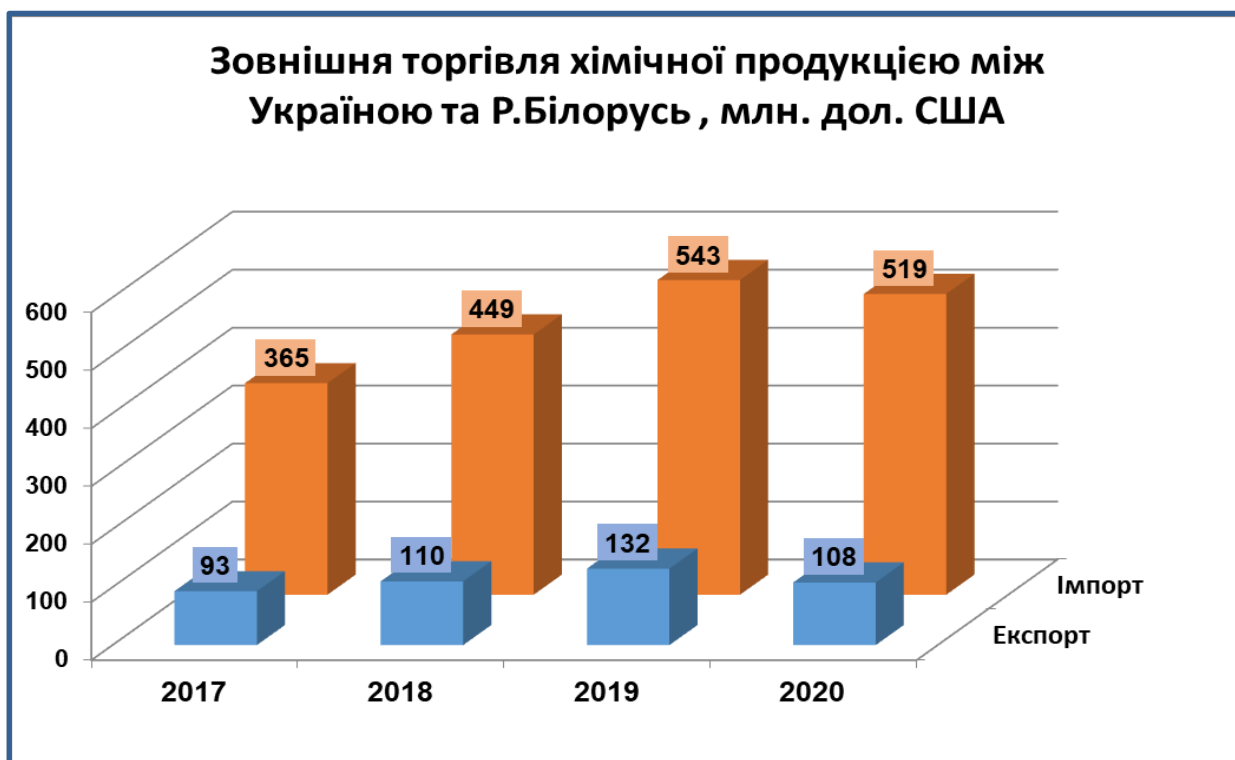
4.3.9. Зовнішня торгівля хімічною продукцією: Р. Білорусь

4.3.9.1. У 2020 році імпорту хімічної продукції з Р.Білорусь до України несуттєво зменшився, порівняно з попереднім роком (темп зниження склав 4%) . Водночас за чотири роки імпорتنі поставки в даному сегменті виросли з 365 до 519 млн.дол. США, тобто на 42%.

Найбільш значний приріст хімічного імпорту з Р. Білорусь спостерігався у 2019 році та склав 543 млн.грн. Наразі Р.Білорусь входить до п'ятірки найбільш значимих імпортерів хімічної продукції до України.

У цей же період експорт хімічної продукції з України до Р.Білорусь виріс лише на 16%, номінально цей показник склав у 2020 році лише 108 млн. дол.США та скоротився порівняно з попереднім роком на 18%. Таким чином, від'ємне зовнішньоторговельне сальдо в сегменті хімічної продукції між Україною та Р. Білорусь склало на кінець року 411 млн. дол. США.

Дані щодо обсягів зовнішньої торгівлі України та Р.Білорусь хімічною продукцією у 2017-2020 рр. приведені на діаграмі 45.

4.3.9.2. ТОП-5 основних продуктів хімічного експорту з України до Р.Білорусь складають такі товарні продукти: вироби з пластмас для пакування та транспортування – 23 млн. дол. США (21% в сумарному експорті хімічної продукції), поліетилен - 6,9 млн. дол. США (6%), вінілхлорид - 6,3 млн.дол. США (6%), шини – 3,6 млн. дол. США (3,3%), каустична сода – 3,4 млн. дол. США (3%).

Таким чином, можна констатувати, що з України до Р.Білорусь експортується переважно хімічна продукція середнього та високого технічного переділу і кінцева товарна продукція.

ТОП-5 основних продуктів хімічного імпорту з Р.Білорусь до України становлять такі продукти, як комплексні добрива – 191,5 млн. дол. США (37%), азотні добрива – 43,5 млн. дол.США (8%), шини – 33,7 млн. дол. США (6,5%), ХЗЗР – 26 млн.дол.США (5%), феноло-альдегідні смоли – 22 млн. дол. США (4%).

Таким чином, сукупна частка названих продуктів у хімічному імпорті з Р.Білорусь до України у 2020 році становила більше 60%. Разом з тим слід відзначити, що товарна лінійка імпорту хімічних продуктів білоруського виробництва постійно розширюється під попит внутрішнього товарного ринку України, оскільки Україна є одним із основних торговельних партнерів Р. Білорусь.

4.3.10. Зовнішня торгівля хімічною продукцією: Німеччина

4.3.10.1. У 2020 році імпорт хімічної продукції з Німеччини до України практично залишився на рівні попереднього року (відповідно 861 та 872 млн. дол.. США). Слід зазначити, що упродовж останніх чотирьох років імпорт хімічної продукції німецького виробництва до України був досить стабільним. Німеччина входить до ТОП-5 країн- імпортерів хімічної продукції до України.

Дані щодо обсягів зовнішньої торгівлі України та Німеччини хімічною продукцією в 2017-2020 рр. приведені на діаграмі 46.

4.3.10.2. Товарна номенклатура експорту хімічної продукції з України до Німеччини залишається досить обмеженою.

ТОП-5 основних продуктів хімічного експорту з України до Німеччини складають такі товарні продукти: пігментний діоксин титану – 32,7 млн. дол. США (зі структурною часткою 34%), технічний вуглець – 8,4 млн. дол. США (9%), каталізатори – 7 млн. дол. США (7%), вироби будівельні з пластмас (вікна, двері) – 7,5 млн. дол.США (7%), корунд – 3,8 млн. дол.США (4%).

Сукупна частка названих п'яти продуктів в хімічному експорті з України до Німеччини становила в 2020 році більше 60%. Суттєву частину експортних поставок хімічної продукції з України до Німеччини становить експорт продукції, яка виробляється в Україні на підприємствах з німецькими інвестиціями або ж реекспорт продукції.

4.3.10.3. Імпорт хімічної продукції з Німеччини до України має надзвичайно широку товарну лінійку, в Україну ввозяться продукти переважної більшості товарних груп хімічної продукції.

Водночас у загальному товарному зрізі імпортованих поставок хімічної продукції домінують високотехнологічні хімічні продукти (засоби захисту рослин, полімери у первинних формах, вироби з пластмас та гуми, синтетичні м'які засоби, хімічні волокна та нитки та ін.)

ТОП-5 основних продуктів хімічного імпорту з Німеччини до України становлять такі продукти, як 33Р – 147 млн.дол. США (17%), ПАВ та СМЗ – 30 млн. дол.США (3,5%), ПВХ – 33 млн. дол. США (4%), полімерні труби – 29 млн. дол. США (3,4%), поліетилен – 23 млн. дол. США (3%), ПВА – 16 млн. дол.. США (2%).

5. Внутрішня оптова торгівля хімічною продукцією

5.1. Для цілей розробки даної аналітичної записки був проведений аналіз обсягів та структури оптової торгівлі хімічною продукцією в 2017-2020 рр. (пропорційний період – за 9 місяців року).

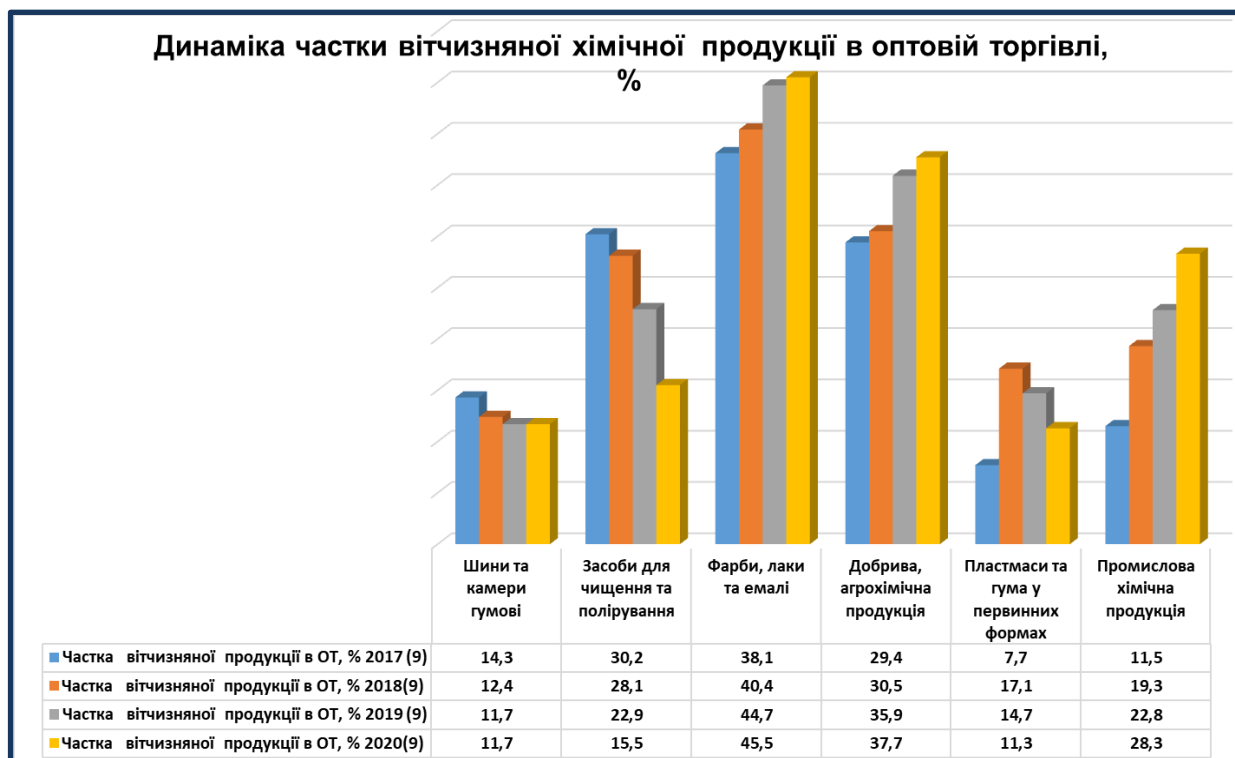
Він показав, що позитивні зміни в оптовій торгівлі хімічною продукцією вітчизняного виробництва (виробленою на території України) в останні роки проявилися у торгівлі ЛКМ, добривами, пластмасами та гумою у первинних формах.

5.2. Так, частка оптового продажу добрив вітчизняного виробництва виросла у 2020 році порівняно з 2017 роком з 29,4 до 37,7%, лакофарбової продукції – з 38,1 до 45,5%. Водночас в аналізований період скоротилася частка вітчизняної хімічної продукції в сегментах м'яких засобів та засобів для чищення (з 30 до 15,5%), шин (з 14,3 до 11,7%).

Частка вітчизняної продукції в оптовій торгівлі пластмас та гуми у первинних формах, незважаючи на певний ріст, починаючи з 2018 року (у зв'язку з відновленням роботи ТОВ «Карпатнафтохім»), у 2020 році знизилася до 11,3%.

Відповідні дані приведені на діаграмі 48.

Діаграма 48

6. Оцінка промислового інвестування хімічної галузі

6.1. Інвестиції в основний капітал хімічної галузі залишаються незначними. За підсумками 2020 року цей показник склав у д.ц. 4432,3 млн.грн, що становить 74% до 2019 року.

Водночас інвестування у виробництво пластмасових та гумових виробів вже почало перевищувати інвестування у виробництва основної хімії. За підсумками 2020 року інвестиції у виробництво пластмасових виробів склали 2277 млн. грн.

та перевищили капітальні інвестиції у виробництво продукції основної хімії та мінеральних добрив на 1058 млн. грн.

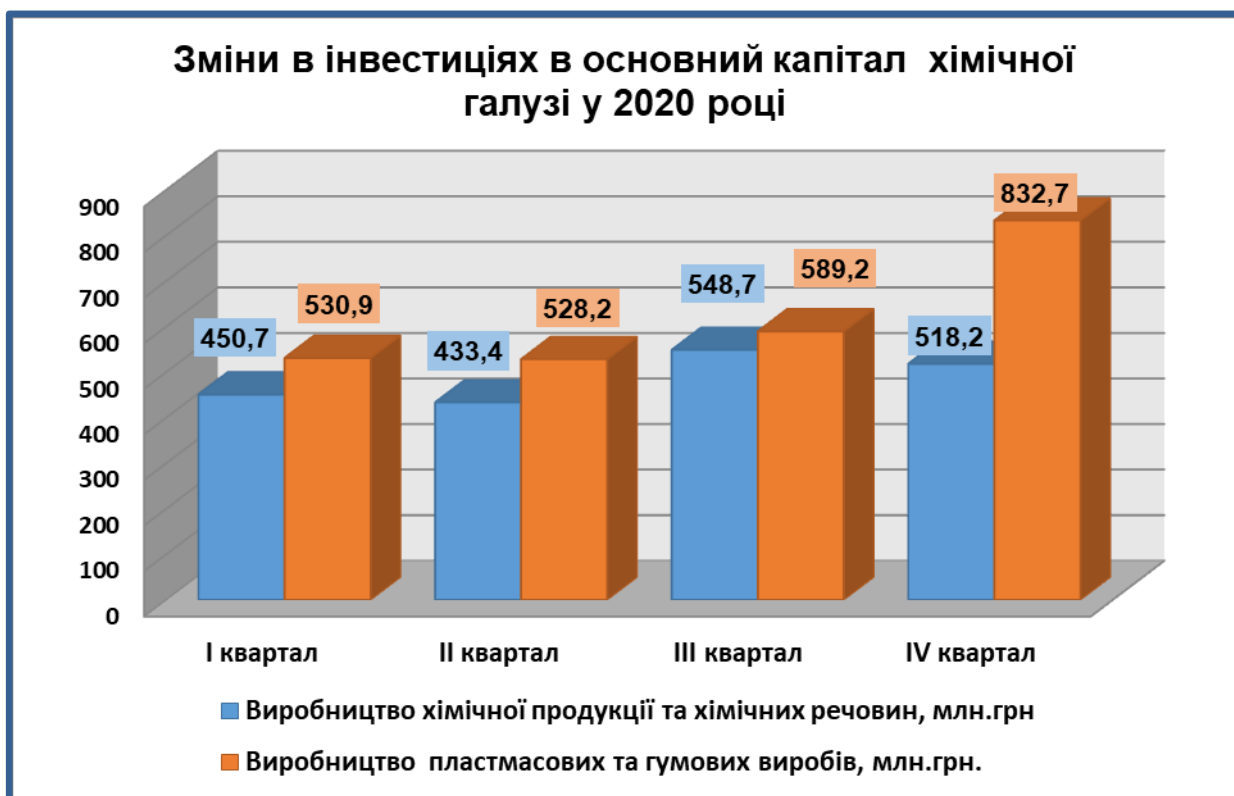
Наразі частка секторальних інвестицій у виробництво пластмасових виробів є домінуючою у структурі галузевого інвестування та перевищила 51%. У четвертому кварталі 2020 року інвестиції у виробництво гумових та пластмасових виробів склали 832,7 млн.грн. та більш ніж в 1,6 разів перевищили інвестиційні вкладення у виробництво хімічної продукції та хімічних речовин. Таке структурування галузевих інвестицій віддзеркалює зміни у товарному виробництві хімічної продукції та є базою для подальшого зростання випуску пластмасових та гумових виробів (на діаграмах 49 та 50 приведені дані за 2020 рік).

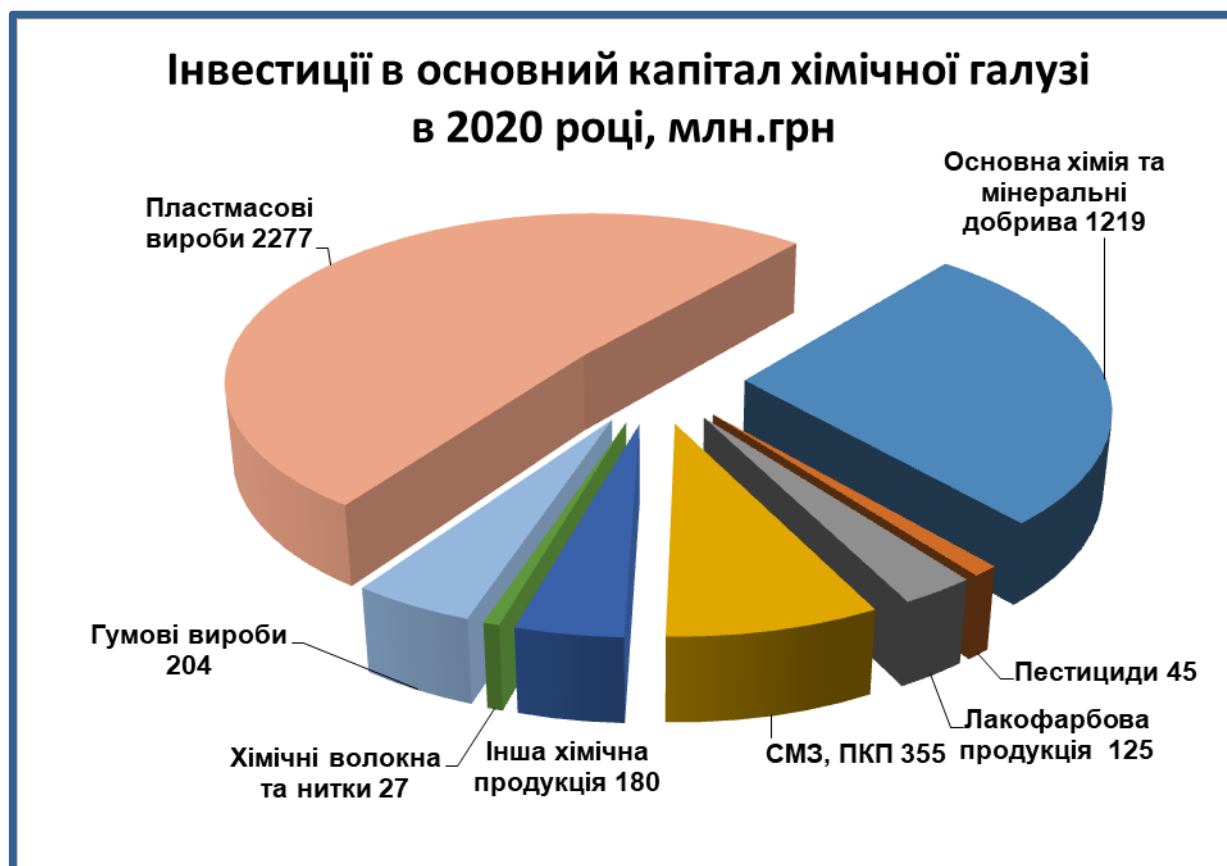
Водночас слід зауважити, що у 2020 році досить показовими були капітальні інвестиції у виробництво мінеральних добрив, оскільки даний сектор у 2020 році набув відновлювального росту.

Так, Group DF вклала у модернізацію заводів з виробництва мінеральних добрив азотного холдингу Ostchem в 2020 році 522 млн. грн. З них 131,5 млн грн інвестовано в ПрАТ «Северодонецьке об'єднання Азот», 269,8 млн. грн. - у виробництва ПрАТ «Азот», 120,6 млн – у азотний цикл ПрАТ «Рівнеазот». Інвестиції були спрямовані на розвиток виробничих майданчиків та нарощування обсягів випуску азотних добрив, виробництво яких у 2020 році на названих підприємства здійснювалося у повному технологічному циклі.

Таким чином, можна констатувати, що капітальні інвестиції у виробництво хімічної продукції, зокрема, основної хімії, носили в 2020 році точковий характер та були сконцентровані переважно на великих підприємствах. Про це свідчать дані щодо регіонального структурування капіталовкладень, у найбільших обсягах інвестиції в основний капітал були здійснені в аналізований період в Черкаську, Дніпропетровську, Луганську, Рівненську, Київську області).

Діаграма 49

7. Оцінка фінансового стану галузі

7.1. Після «злету» рівня **рентабельності операційної діяльності** у виробництві хімічних речовин та хімічної продукції у 2019 році з 1,3 до 19,3% (за рахунок секторальної рентабельності у виробництві добрив та азотних сполук), у 2020 році рівень рентабельності упав до (-)19,8% та став історичним мінімумом за останні п'ять років.

Загалом 2019 рік був єдиним роком за останні десять років, коли рентабельність від операційної діяльності у виробництві добрив та азотних сполук була позитивною, інші дев'ять років рентабельність в даному секторі мала постійний від'ємний рівень зі значними коливаннями.

У виробництві пластмасових та гумових виробів у 2010-2019 рр. за виключення 2018 року рівень рентабельності операційної діяльності був досить стабільним та тримався у позитивному діапазоні.

Значне падіння секторального показника рентабельності у секторі виробництва пластмасових та гумових виробів у 2018 році було обумовлене обвальним падінням операційної рентабельності у виробництві гумових виробів до (-) 69,2%. У секторі виробництва пластмасових виробів показник операційної рентабельності в 2018 році становив 7,3% і був упродовж десяти років досить стабільним та мав позитивний рівень.

Дані щодо рентабельності галузевого виробництва в динаміці за останні 10 років приведені на діаграмі 51.

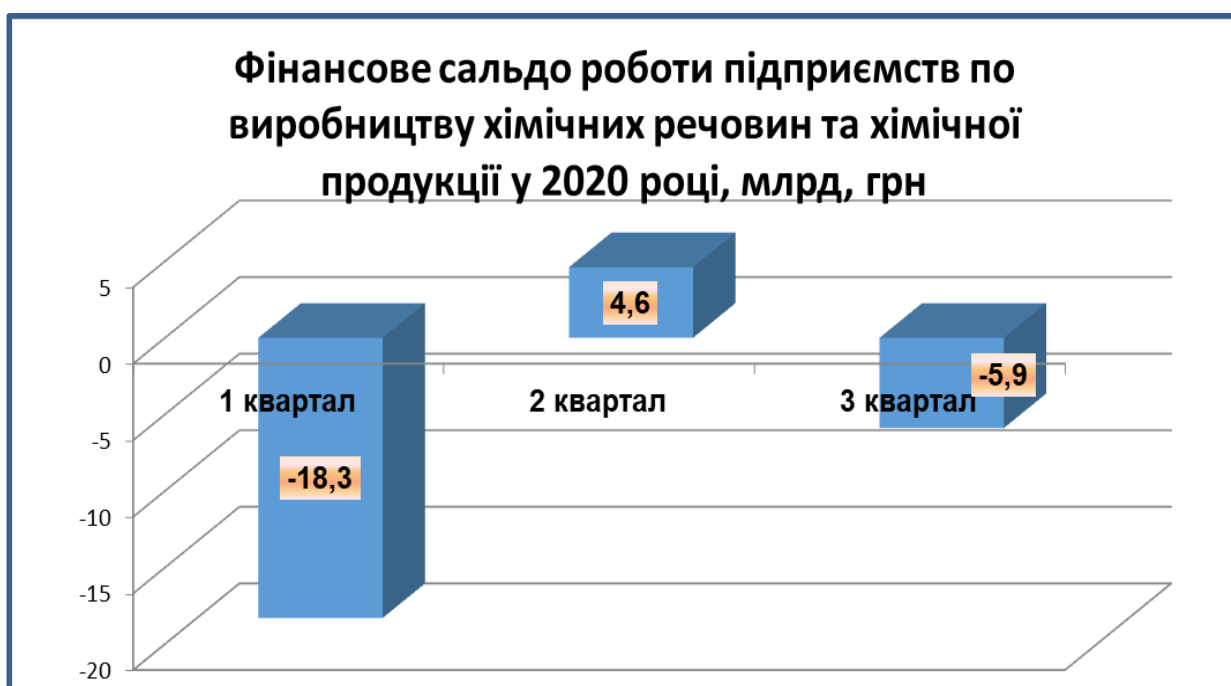
Діаграма 51

7.1. Фінансові результати роботи підприємств по виробництву хімічних речовин та хімічної продукції за підсумками 9 місяців 2020 року є від'ємними та склали (-)19,6 млрд. грн. Найбільш обвальним був перший квартал 2020 року, коли фінансовий збиток у даному секторі до оподаткування склав більш ніж 20 млрд. грн. при прибутку 826 млн. грн (діаграма 52).

Відсоток збиткових підприємств на кінець вересня 2020 року досяг у виробництві хімічних речовин та хімічної продукції 31,1%, тоді як в аналогічний період 2019 року цей показник становив 6,8%.

Діаграма 52

8. Соціальні аспекти функціонування хімічної галузі

8.1. Номінальна **середня заробітна плата** у виробництві хімічних речовин та хімічної продукції склала за підсумками 2020 року 12363 грн. та виросла порівняно з попереднім роком на 9%.

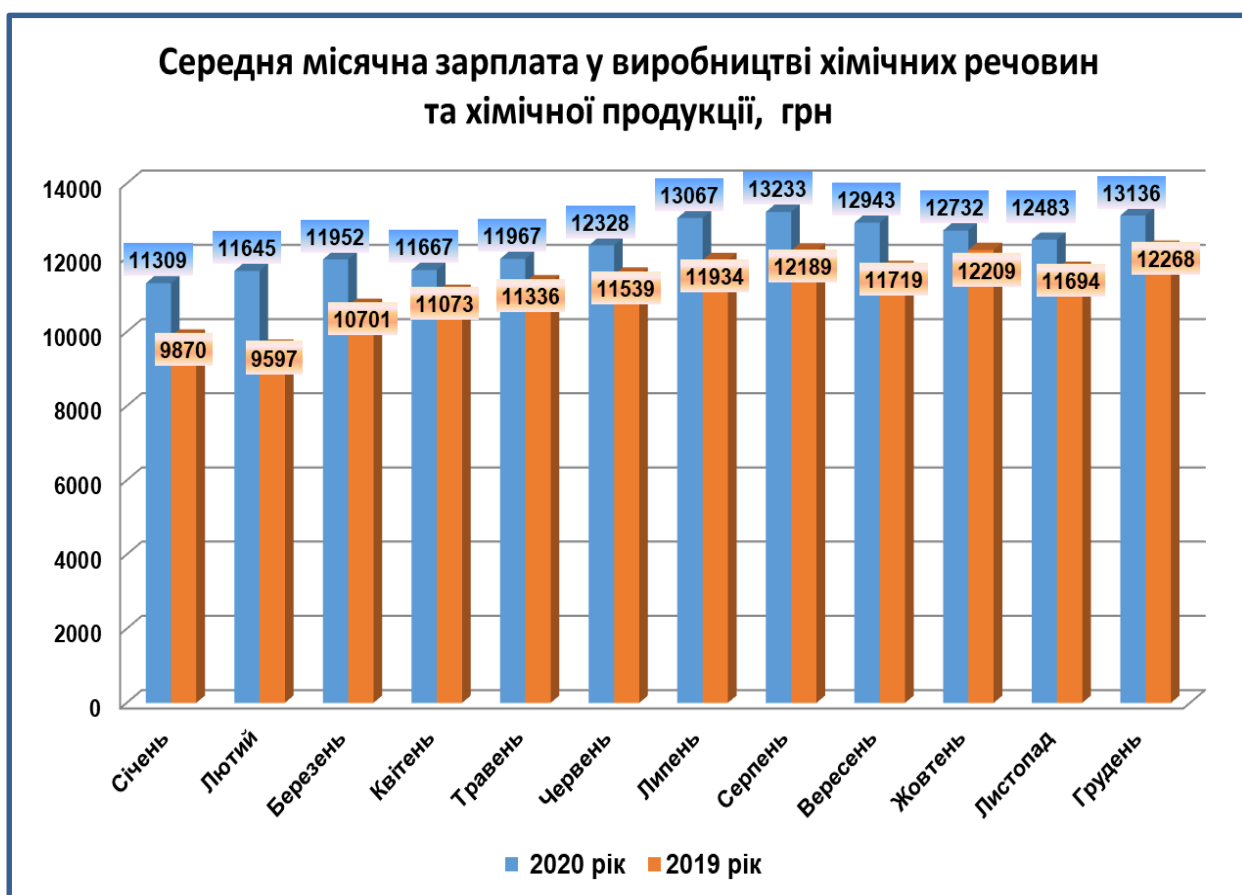
За рівнем середньої заробітної плати хімічне виробництво все ще відстає від аналогічного рівня даного показника по промисловості в цілому (12759 грн.).

Упродовж року ріст заробітної плати був досить нерівномірним, найвищий її рівень спостерігався у грудні 2020 р. (13136 грн.), найнижчий – у січні (11309 грн.) та квітні 2020 р. (11073 грн.). Відповідні дані приведені на Діаграмі 53.

Слід відзначити, що незважаючи на випереджувальний ріст обсягів випуску продукції у виробництві пластмасових виробів, витрати на персонал в даному сегменті все ще залишаються набагато меншими від сегменту виробництв основної хімії та добрив (відповідно 5,3 і 6,9 млрд. грн.), тоді як обсяги виробництва пластмасових виробів у вартісному вимірі вже практично наблизилися до рівня випуску продукції основної хімії та добрив.

Отже, рівень оплати праці у виробництві виробів із пластмас є нижчим від аналогічного показника у виробництвах основної хімії та добрив.

Діаграма 53

8.2. Проведені розрахунки показують, що в 2013-2020 рр. відбулися суттєві зміни в секторальній продуктивності праці. Водночас вони були досить неоднорідними. Окрім того, розрахунки продуктивності праці були проведені на основі показника обсягу виробленої продукції у діючих цінах. Однак для лінійного порівняння такі розрахункові показники цілком придатні.

Найбільш істотно за останні 7 років виросла продуктивність праці в секторах виробництва пластмас у первинних формах, пестицидів, пластмасових виробів, виробництві СМЗ, ЛФМ.

Слід відзначити, що в секторах з більш високою добавленою вартістю динаміка росту динаміка приросту продуктивності праці була більш високою, ніж в сировинних секторах та в секторах з середнім рівнем технологічної переробки. Такий тренд є цілком логічним (Діаграма 54).

Аналіз показує досить різкий контраст щодо продуктивності праці в ХП різних країн (дохід галузі в розрахунку на 1 працюючого).

Продуктивність праці у середньостатистичній промислово розвинутій країні коливається в діапазоні 350-1100 тис.дол. США на 1 працюючого. Україна займає місце на рівні таких країн, як В'єтнам, Філіппіни, Індонезія (45-55 тис. дол. США/1 працюючого), хоча у 2020 році, за проведеними розрахунками, цей показник виріс в Україні з 38 до 45 тис. дол. США на 1 працюючого. Середній рівень продуктивності праці у світовій хімічній промисловості становить сьогодні близько 75 тис. дол. США на 1 працюючого.

Діаграма 54

9. Інституційна картина хімічної галузі

9.1. Досить інформативним є аналіз секторальної реалізації хімічної продукції за статусом суб'єктів господарювання, який показує, що основними виробниками хімічної продукції у більшості секторів наразі є середні та малі підприємства.

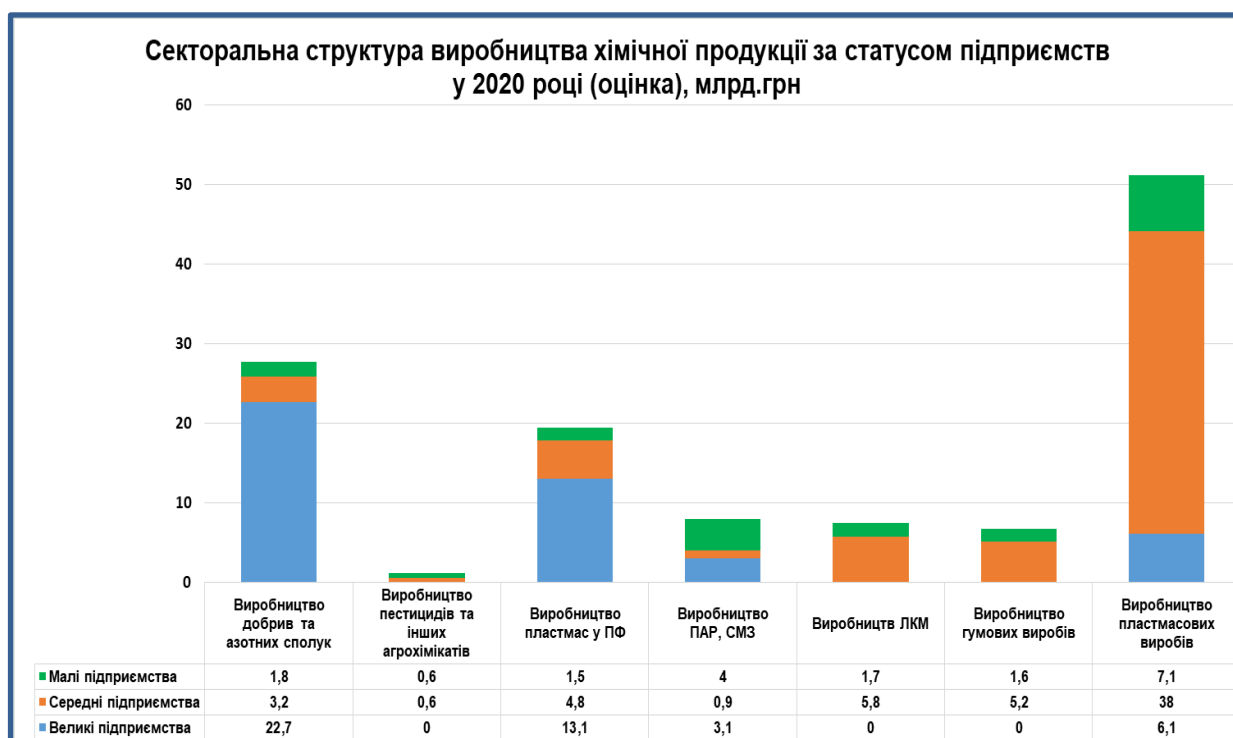
Частка великих підприємств є суттєвою лише в двох секторах – виробництві добрив та азотних сполук (80%), виробництві пластмас у первинних формах (68%), виробництві СМЗ (30%).

У переважній більшості інших секторів частка великих підприємств у секторальному виробництві не перевищує 10% або ж є нульовою. Найбільш значиму частку обсягів випуску продукції у виробництві пластмасових виробів забезпечують середні підприємства - майже 75%.

Таким чином, каталізатором виробництва хімічної продукції у значній частині секторів є малі та середні підприємства, сукупна частка яких у секторальному виробництві складає сьогодні від 60 до 100% (Діаграма 55).

Така динаміка свідчить про необхідність державної підтримки малих та середніх підприємств, які забезпечують виробництво кінцевої товарної продукції різного призначення, зокрема, для внутрішнього споживчого ринку.

Діаграма 55

9.2. Цю ж тенденцію підтверджують дані, приведені на Діаграмі 56, яка показує секторальне структурування хімічної галузі за кількістю підприємств.

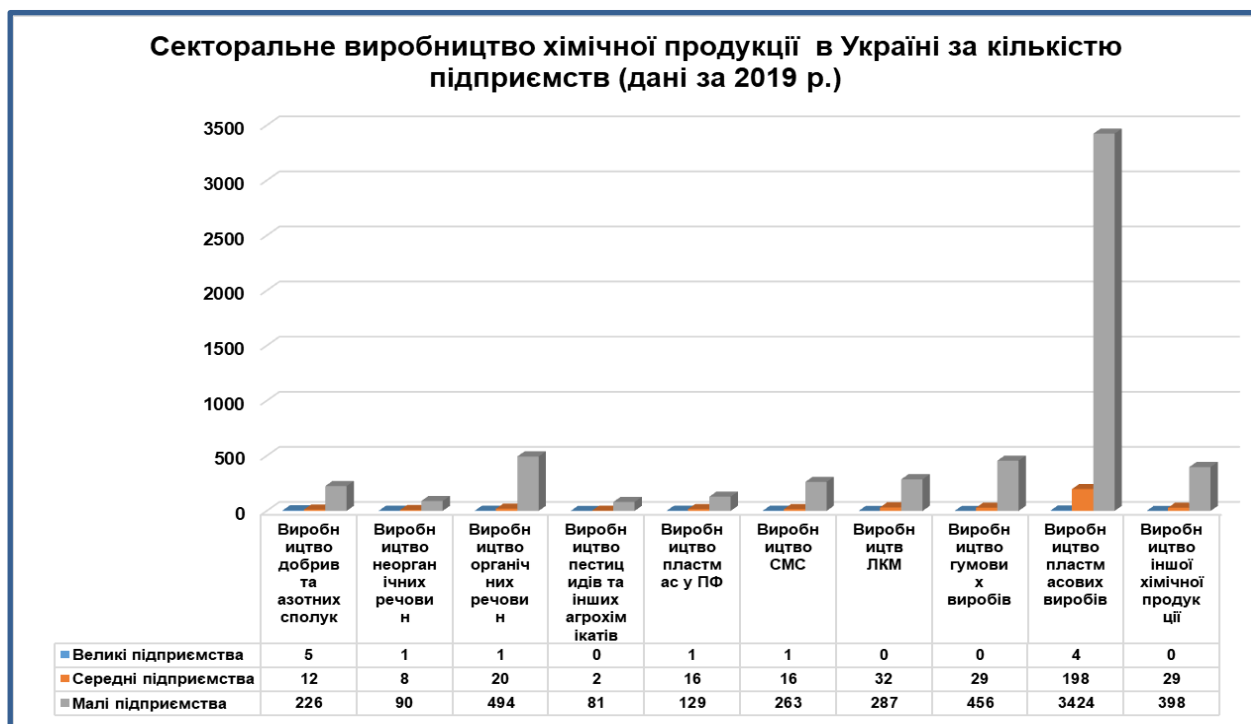
Основна частина малих підприємств сконцентрована у виробництві пластмасових та гумових виробів (загалом 3,88 тис. підприємств), а також у виробництві органічних речовин, ЛКМ, СМЗ.

В останні роки значно збільшилась кількість малих підприємств у виробництві добрив (226 суб'єктів господарювання) і цей показник активно росте (Діаграма 56)

У світовій хімічній промисловості не існує прямої кореляції між кількістю компаній та валовим оборотом хімічної продукції. Водночас спостерігається певна кореляція між оборотом хімічної продукції, кількістю великих та транснаціональних компаній (ТНК), які працюють в національній хімічній промисловості, а також кількістю промислового персоналу та кількістю середніх та малих підприємств, які функціонують у галузевому виробництві різних країн.

У багатьох промислово розвинутих країнах частка ТНК у хімічному виробництві становить від 30 до 60%. Існує також пряма кореляція між структурою хімічної промисловості за статусом компанії (велике, середнє, мале, мікро-підприємство) та середньою кількістю працюючих в компанії.

Діаграма 56

10. Загальна оцінка ситуації в хімічній промисловості. Короткий прогноз.

10.1. **Позитив.** *Хімічна галузь за товарною номенклатурою є однією з найбільш диверсифікованих галузей промисловості та такою, що має один з найвищих показників міжгалузевого та внутрішньогалузевого промислового використання і значну частку непромислового (побутового) споживання.*

10.1.1. Така номенклатурна та секторальна диверсифікованість галузевого виробництва стала своєрідним буфером, який пом'якшив та дещо «розмив» спад (стагнацію) товарного виробництва. У значній мірі спрацював також секторальний чинник стабільного рівня виробництва та реалізації виробів із пластмас, орієнтація цього сектору переважно на внутрішній товарний ринок з еластичним попитом.

Можна однозначно констатувати, що даний сектор у паритеті з сектором первинних пластмас, а також сектор мінеральних добрив, азотних сполук та інших продуктів основної хімії, пов'язаних з виробництвом добрив, у 2020 році зіграли роль своєрідного стабілізатора для галузі в цілому. Цьому сприяло повноцінне відновлення роботи ТОВ «Карпатнафтохім», ПАТ «Одеський припортовий завод», перехід випуску азотовмісної продукції підприємствами OSTCHEM на повний технологічний цикл, нарощення обсягів випуску азотних та комплексних добрив на інших діючих підприємствах.

Певним тригером роботи галузі у 2020 році стали і інші сектори, активність функціонування яких обумовив коронавірусний попит на медичний кисень, миючі

засоби, засоби для чищення, дезінфекційні засоби, неткані хімічні матеріали та відповідно на хімічну сировину для їх виробництва тощо.

10.1.2. Усі названі чинники кумулятивно забезпечили стабільні обсяги виробництва та реалізації хімічної продукції. Індекс виробництва хімічних речовин та хімічної продукції склав в 2020 році 104,7%, пластмасових та гумових виробів – 97,3% і є вищими від аналогічних показників переробної промисловості загалом та переважної частини галузей промисловості, зокрема.

Таким чином, високий рівень товарної та секторальної диверсифікованості хімічного виробництва став певним запобіжником щодо значного падіння обсягів виробництва та реалізації хімічної продукції в умовах загроз економічної рецесії, «просідання» внутрішнього товарного ринку хімічної продукції в умовах світової пандемії. Саме це відрізняє хімічну промисловість від інших галузей. І ця особливість хімічної промисловості спрацювала на позитивні результати не лише в Україні, а й в багатьох інших країнах з розвинутою хімічною промисловістю.

10.1.3. Загалом таку закономірність підтвердили дві останні світові економічні кризи. Країни з секторальною розгалуженістю та диверсифікованими товарними ланцюгами виробництва хімічної продукції (від сировини до продукції з високою доданою вартістю) в межах своєї сформованої і усталеної спеціалізації та своїм місцем у світовому розподілі праці мали значний нижчий рівень спаду товарного виробництва в хімічній промисловості порівняно з іншими країнами.

10.1.4. З іншого боку, і це важливо відмітити, позитивний вплив на ситуацію в хімічній галузі України у 2020 році мав також сформований паритет реалізації хімічної продукції на внутрішній та зовнішній товарний ринок. Про це свідчать дані щодо місячних індексів внутрішнього та зовнішнього обороту (реалізації) хімічної продукції в Україні у 2020 році, приведені на діаграмі 57.

Діаграма 57

Розрахунок індексу здійснюється на даних про обсяг реалізованої промислової продукції у фактичних цінах (без коригування на індекс цін (дефлятор)) за видами діяльності та поетапним зважуванням індексу на частку обсягу реалізованої промислової продукції кожного виду діяльності, а тому є досить інформативним. Слід також зазначити, що ваговий структурний показник виробництва хімічних речовин та хімічної продукції за базою 2010 р. та 2016 р. є однаковим.

10.2. **Негатив.** Водночас слід зазначити, що відносно позитивні виробничі результати роботи хімічної промисловості у 2020 році не були підкріплені позитивними фінансовими та інвестиційними результатами.

10.2.1. За результатами 9 місяців 2020 року фінансові результати роботи виробництва хімічних речовин та хімічної продукції були від'ємними – (-)19,6 млрд. грн., операційна рентабельність опустилася до рівня (-) 19,8%, даний показник став історичним мінімумом за останні п'ять років.

Обсяг інвестицій в основний капітал зменшився порівняно з попереднім роком на 23%, практично обнулилися прямі іноземні інвестиції, в незначних обсягах здійснювалося реінвестування доходів.

Все це створює недостатню фінансову та інвестиційну базу для подальшого розвитку хімічної галузі.

10.2.2. Водночас частина підприємств хімічної галузі за несприятливих фінансово-економічних умов у 2020 році забезпечили, хоча і менші, проте стабільні капітальні вкладення в модернізацію хімічних виробництв.

Як приклад, ПАТ «Азот» у 2020 році провів перший етап модернізації одного із виробництв карбаміду, ввів в експлуатацію нову установку з переробки та розчинення некондиційного карбаміду, завершив модернізацію виробництва слабкої азотної кислоти, яка є сировиною для випуску аміачної селітри. Обсяг вкладених інвестицій склав майже 30 млн. грн.

10.3. **Загальний висновок.** Підсумки роботи хімічної галузі у 2020 році однозначно підтверджують висновок про те, що існуючий потенціал та можливості хімічної галузі в Україні наразі повноцінно не використовуються, продовжується переважно інерційний розвиток галузі, в окремих секторах – виключно точковий розвиток.

10.3.1. Зберігається фронтальний та критично високий рівень імпортозалежності внутрішнього хімічного ринку. Наразі український хімічний ринок розглядається багатьма країнами з розвинутою хімічною промисловістю, як перспективний та преміальний ринок. Особливо в умовах стагнування світового хімічного ринку.

Значна частина компаній – постачальників сировини, напівсировини, хімічних допоміжних матеріалів, кінцевої хімічної продукції формує свою маркетингову та цінову політику таким чином, щоб у значній частині сегментів внутрішні переробні виробництва та споживачі все більше присіли на «голку» імпортової продукції.

10.3.2. Водночас таку ситуацію не можна розглядати, як однозначно негативну, оскільки до України у досить значних обсягах поставляється високотехнологічна хімічна продукція промислово розвинутих країн, яка виробляється за сучасними міжнародними та європейськими стандартами, розробленими на основі якісних технічних вимог та норм хімічної безпечності

продукції. Значна частина цієї продукції в Україні не виробляється або ж виробляється у недостатніх обсягах.

У зв'язку з цим мова повинна йти про створення в Україні аналогічних високотехнологічних виробництв на нульових площадках або ж проведення технологічної модернізації діючих хімічних виробництв, які б забезпечили випуск в Україні конкурентної продукції для цивілізованої та паритетної конкуренції на внутрішньому товарному ринку.

10.3.3. Водночас в частині секторів, в яких в Україні створені та функціонують вітчизняні виробництва, які здатні забезпечити внутрішні поставки продукцією з необхідними технічними та якісними характеристиками, доцільно проводити постійний моніторинг імпорتنих поставок хімічної продукції та відслідковувати ознаки дискримінаційних дій компаній-експортерів, якщо такі є .

Проведений аналіз показав, що заходи по тарифному та нетарифному захисту (антидемпінгові, компенсаційні та спеціальні заходи) національних товаровиробників та внутрішнього ринку від балансових перекосів у структурі споживання окремих видів хімічної продукції на користь імпоротної продукції застосовуються, однак такі дії, з одного боку, не завжди є послідовними, з іншого боку, практично не приводять до створення нових національних виробництв, тобто до якісних змін у вітчизняному хімічному виробництві та його структурі.

У своїй більшості такі заходи відіграють певну захисну функцію щодо діючих хімічних виробництв та сприяють підвищенню рівня завантаження виробничих потужностей.

А отже конкурентний ландшафт внутрішнього товарного ринку хімічної продукції принципово не міняється на користь національного продукту, або ж зміни відбуваються досить уповільнено.

10.3.4. Таким чином, підсумки роботи хімічної галузі у непростих умовах 2020 року однозначно підтверджують необхідність переходу до системного та довгострокового стратегування розвитку галузі, формування та реалізації власної галузевої політики, яка б ґрунтувалася на досвіді країн з розвинутою хімічною промисловістю (а такими є абсолютна більшість промислово розвинутих країн), а також на потребах внутрішнього товарного ринку та національної економіки.

У більшості промислово розвинутих країн розроблені та реалізуються стратегії (чи програми) розвитку хімічної промисловості. Спільні стратегічні акценти: *спеціалізація, інноваційність, біотехнології, цифровізація, безпечність хімічного виробництва та хімічної продукції*. Водночас кожна країна в стратегії хімічного розвитку закладає і свої національні «фішки». Пошуком таких «фішок» і повинен займатися менеджмент галузі за підтримки держави та профільних органів управління.

10.3.5. Для більшості промислово розвинутих країн характерною рисою є значні обсяги інвестицій в основний капітал хімічної галузі та, особливо, значні обсяги фінансування НДДКР, які досить часто у річному вартісному вимірі близькі або ж перевищують основні капіталовкладення.

Можна однозначно констатувати, що не існує промислово розвинутої країни з розвинутою хімічною промисловістю, яка б не фінансувала за рахунок різних джерел (корпоративних, державних, коштів університетів чи наукових установ) НДДКР та не мала власної технологічної бази для розвитку національної хімічної

промисловості. *Наразі промислові інвестиції у хімічній промисловості виключно ґрунтуються на сучасних високотехнологічних інноваційних розробках.*

11. Короткий прогноз розвитку хімічної промисловості України в 2021 році

11.1. У 2021 році індекс промислової продукції у хімічній промисловості України з урахуванням особливостей статистичної бази 2020 року буде відносно стабільним (очікувано у виробництві хімічних речовин та хімічної продукції - 102-103%, виробництві пластмасових та гумових виробів – 104-105%).

Водночас інші номінальні показники, які відображають стан галузевого виробництва та реалізації хімічної продукції у поточних цінах або ж натуральному вираженні матимуть істотно гіршу динаміку та набудуть контрверсійних змін щодо інших показників та між собою. Реальна ситуація не завжди буде співпадати зі статистичними трендами.

Ключовим фактором, який вплине на ситуацію у хімічній та інших галузях промисловості буде процес відновлення внутрішнього товарного ринку, промислового та споживчого попиту на хімічну продукцію, позитивна або ж негативна дія відкладеного попиту. Ефект подій та наслідків навколо коронавірусної епідемії, як і в 2020 році, не матиме значного прямого негативного впливу на ситуацію у виробництві хімічної продукції, хоча побічний вплив цілком можливий.

11.2. Функціонування хімічної галузі у 2021 році вже традиційно буде підвищено залежним, як від *зовнішніх, так і внутрішніх чинників впливу.*

Деякі основні зовнішні чинники:

цінові тренди на світових ринках (національна хімічна промисловість має високий рівень імпортозалежності по хімічній сировині, напівсировині та допоміжним матеріалам),

стан світової товарної кон'юнктури та ріст профіцитності виробництва і пропозицій на окремих регіональних товарних ринках, посилення конкуренції та конкурентних протистоянь на багатьох товарних та регіональних хімічних ринках;

ступінь відновлення та прискорення хімічного виробництва в США, Китаї, Індії, Німеччині, Бразилії (саме ці країни визначатимуть основні тренди світового хімічного виробництва та світової торгівлі в 2021 році) та посилення/послаблення торгових «війн», зміна логістичних ланцюгів, *перехід на більш локалізовані хімічні виробництва з укороченими ланцюгами та близькістю до ринків збуту (остання тенденція все більш активно проявила себе у 2020 році);*

посилена екомодернізація хімічної промисловості у більшості промислово розвинутих країн, впровадження в ЄС вуглецевого податку на імпорт (або податку при перетині кордоні або вуглецевого ПДВ на імпорт в залежності від показника вуглецевого сліду імпортованої хімічної продукції), які ускладнять експорт хімічної продукції до ЄС наряду з жорстким технічним регулюванням.

Деякі основні внутрішні чинники (перелік не вичерпний):

стабілізаційна або ж дестабілізаційна дія фактору відкладеного попиту та ліквідація затоварення до некритичних обсягів;

очікувана уповільнена стабілізація попиту на промисловому та споживчому ринках в умовах сезонної та іншої прогнозованої цінової волативності;

політика НБУ щодо облікової ставки та курсу гривні, реалізації системної проіндустріальної кредитної політики;

прогнозованість та транспарентність цінової політики на ринках природних монополій;

виваженість, обґрунтованість та наступальність реалізації захисних заходів в окремих товарних групах по захисту вітчизняних товаровиробників та внутрішнього товарного ринку;

прийняття та поступальна імплементація нормативно-правових актів у сфері хімічної безпеки, секторальних технічних регламентів, практичне впровадження міжнародних та європейських стандартів на технічні вимоги до хімічної продукції та методи випробування;

реальні кроки уряду щодо зупинення процесу деіндустріалізації економіки, розробка довгострокової національної промислової політики (в рамках реалізації Національної економічної стратегії на період до 2030 року), опрацювання системних заходів по визначенню та реалізації загальних і галузевих (підгалузевих) пріоритетів, впровадження фіскальних стимулів та гарантій для реалізації інвестиційно-інноваційних проектів, надання преференційного доступу до ресурсно-сировинного та паливно-енергетичного забезпечення хімічним компаніям-товаровиробникам, які задіяні у формуванні продуктових ланцюгів, що становлять національну безпеку;

перегляд Угоди про асоціацію з ЄС у частині про торгівлю товарами та внесення відповідних змін до Угоди;

наявність чи відсутність синергічного ефекту від стану виробництва у пов'язаних галузях промисловості та економіки (насамперед, в будівництві, сільському господарстві, легкій промисловості) та ін.;

екомодернізація національної хімічної промисловості та практична реалізація норм Закону «Про засади моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів», впровадження в 2021 році обов'язкового обліку викидів парникових газів.

11.3. Насамкінець слід відзначити, що ситуація у хімічній галузі в 2021 році буде визначатися можливістю вітчизняних хімічних товаровиробників утримати свої конкурентні позиції на нестабільному внутрішньому товарному ринку та профіцитному зовнішньому хімічному ринку на фоні посилення дії проінфляційних факторів та зростання відпускних цін на хімічну продукцію і можливістю їх збалансування з цінами на енергоносії та сировину.

Загалом аналіз аналітичних та експертних даних показує, що є реальні предвісники вступу світової економіки у 2021 році у новий ціновий цикл, який буде характеризуватися підвищувальною ціновою кон'юнктурою на ринках продовольства, вуглеводнів, добрив, полімерів та іншої товарної хімічної продукції.